

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

РИБАК ДАР'Я ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої
політики,
д.е.н., доцент

_____ В.В. Лимар
«_____» _____ 2022 р.

**ВПЛИВ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОСХІДНУ
ПІДСИСТЕМУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:
Фротвейт Марина Миколаївна,
доктор політичних наук, професор

Оцінка: ____/____/____

(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця— 2022

АНОТАЦІЯ

Рибак Д.Ю. Вплив сирійського конфлікту на близькосхідну підсистему міжнародних відносин. Спеціальність 291.Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця 2022.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості впливу сирійського конфлікту на близькосхідну політику. Розглянуті витoki та чинники виникнення збройного конфлікту. Виділено напрямки врегулювання збройних конфліктів на Близькому Сході. Окреслено геополітичні наслідки впливу сирійського конфлікту на БС. Також представлено дослідження проблеми біженців.

Ключові слова: Близький Схід, Сірія, збройний конфлікт, Іран, сирійський конфлікт, КНР, Башар Асад, біженці.

Rybak D.Y. The impact of the Syrian conflict on the Middle East subsystem of international relations. Specialty 291 “International relations, public communications and regional studies”, specialization “International relations”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

In the qualification work the peculiarities of the influence of the Syrian conflict on the Middle East policy are studied. The origins and factors of armed conflict are considered. The directions of adjustment of armed conflicts on the Middle East are singled out. The geopolitical consequences of the Syrian conflict's impact on the BS are outlined. A study of refugee problems is also presented.

Keywords: Middle East, Syria, armed conflict, Iran, Syrian conflict, China, Bashar al-Assad, refugees.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ У СИРІЇ.....	6
1.1. Витоки та чинники виникнення збройного конфлікту.....	6
1.2. Заступництво Ірану щодо політики Башара Асада на БС.....	14
1.3. Характеристика підтримки КНР ключового режиму у Сирії.....	23
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОСХІДНУ ПОЛІТИКУ.....	27
2.1. Залежність політики Близькосхідних країн від сирійського конфлікту.	27
2.2. Геополітичні наслідки впливу сирійського конфлікту на БС.....	34
2.3. Проблеми біженців з Близького Сходу.....	42
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В КОНТЕКСТІ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....	49
3.1. Напрямки врегулювання збройних конфліктів на Близькому Сході...49	
3.2. Врегулювання сирійського конфлікту – важливий крок на шляху до регіональної стабільності.....	51
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міжнародне значення сучасного військового конфлікту в Сирії важко переоцінити: вже кількаріччя до нього прикута увага світової спільноти, оскільки за ступенем насильства та кількістю жертв і біженців цей конфлікт не має рівних на континенті; під час протистояння кілька десятків разів було використано заборонену хімічну зброю; у боротьбі за власні геополітичні інтереси тут зішлись провідні держави світу, включаючи США, Туреччину, Іран, РФ, Ізраїль та ін.

Для України сирійська криза має особливе значення, зокрема тому, що можна сміливо проводити численні паралелі відносно історичного розвитку обох держав, що багато століть були провінціями імперій, а сформувалися територіально після Другої світової, отримавши строкатий національний та політичний ландшафт (що правда Сирія отримала незалежність майже на півстоліття раніше України).

Сирія історично знаходиться на перетині геополітичних інтересів великих гравців регіону, тож цей конфлікт хоча й відбувається на сирійській території досить умовно можна вважати суто внутрішнім. Дуже важливим є висвітлення місця й ролі в цьому конфлікті РФ, оскільки одним з головних мотиваторів участі Кремля в конфлікті було прагнення використати власну роль у сирійській кампанії в якості предмету «торгу» із Заходом в контексті повернення до стратегії зони геополітичного впливу (Сирія в обмін на Україну). Тож дослідження зазначеної теми є актуальним та стратегічно необхідним для вітчизняної науки.

Метою написання кваліфікаційної роботи є аналіз провідних чинників і причин початку сирійської кризи, а також розгляд міжнародних відносин на Близькому Сході в контексті сирійського конфлікту.

Відповідно до мети, у роботі потрібно вирішити такі **завдання**:

- розглянути витoki та чинники виникнення збройного конфлікту;
- описати заступництво Ірану щодо політики Башара Асада на БС;
- навести характеристику підтримки КНР ключового режиму у Сирії;
- простежити залежність політики Близькосхідних країн від сирійського конфлікту;
- дослідити геополітичні наслідки впливу сирійського конфлікту на БС;
- визначити проблеми біженців з Близького Сходу;
- сформулювати напрямки врегулювання збройних конфліктів на Близькому Сході;
- зазначити врегулювання сирійського конфлікту – важливий крок на шляху до регіональної стабільності.

Об’єктом дослідження є сирійський конфлікт.

Предмет дослідження – міжнародні відносини на Близькому сході в період сирійського конфлікту.

Структура роботи обумовлена її темою та метою. Це вступ, три розділи, висновки та список використаних посилань.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ У СИРІЇ

1.1. Витоки та чинники виникнення збройного конфлікту

Кінець 2010 року ознаменувався феноменом «Арабської весни», де низка революцій на початку 2011 року дійшла до Сирії. Багато сходознавців намагаються з'ясувати причини, рушійні сили, динаміку і специфіку розвитку процесу «арабської весни», яка триває близько 5 років. Даний феномен викликає безліч тлумачень. Найбільш точним є визначення А.А Давидова, яке свідчить про те, що «арабська весна це системне соціальне явище, обумовлене безліччю взаємопов'язаних глобальних, регіональних і національних чинників – як об'єктивних (соціально-демографічних, економічних, політичних, технологічних, соціокультурних та т. д.), так і суб'єктивних (рівень домагань, реалізація потреби в політичній свободі, самореалізація, незадоволеність авторитарним політичним режимом, готовність до масових акцій протесту, делегітимізації влади і т. д.)» [3, с. 46].

Близько 5-ти років триває Сирійський конфлікт, який поніс безліч наслідків. З мирних мітингів він переріс в справжню громадянську війну і активізував потужні терористичні угруповання, вони влаштувалися практично по всьому Близькому Сходу, і їх дії завдають величезних збитків економіці, інфраструктурі і політичному устрою держав. За даними Сирійського спостережного пункту число жертв до 2016 року склало 300 тис. людей, а число біженців перевищує 4 млн. людей [9, с. 41]. Конфлікт супроводжувало безліч подій, чия увага не обійшлася без зовнішніх гравців. У даній роботі було виділено 10 основних етапів розвитку сирійського конфлікту:

1. 18 березня -25 квітня 2011 рік. Займання конфлікту.
2. 25 квітня - початок жовтня 2011 рік. Спроба придушення демонстрації.
3. Середина жовтня 2011 - 12 квітень 2012. Початок реальних бойових дій.

4. 12 квітня 2012 року - середина травня. Тимчасове перемир'я.
5. Кінець травня 2012 - початок серпня. Нове загоряння конфлікту.
6. Август 2012 - березень 2013. Зміцнення опозиційних сил.
7. Квітень 2013 - початок 2014 року. Нова розстановка сил. Поширення впливу ІД на регіон.
8. Осінь 2014 початок 2015. Створення антитерористичних коаліцій в США, Саудівської Аравії і Багдаді. Знищення хімічних зброї.
9. Осінь 2015. Початок боротьби з ІД.
10. Набуття чинності режиму припинення вогню між офіційним Дамаском і озброєною опозицією. Перемир'я [3, с. 49-53].

15 березня, в Сирії, почалися антиурядові демонстрації, які тривають і по сьогоднішній день. Від звичайних мирних мітингів вони переросли в запеклі бої за демократичний режим і відставку президента Башара Асада.

1-ий етап. Займання конфлікту почалося з невеликої події 6 березня 2011 року в селі Дараа. Кілька підлітків були арештовані за антиурядове графіті. Жителі були обурені, і саме це підштовхнуло їх на демонстрацію з вимогами відпустити дітей, але головним мотивом було введення реформ і демократичних змін.

18 березня – офіційна дата початку повстання. В ході мітингу було вбито більше 20-ти активістів і 7 поліцейських. Так само демонстранти спалили офіс правлячої партії Соціалістичного відродження «БААС». Наслідуючи приклад бунтівників жителів Дараа, мітинги з'явилися в інших містах Сирії. Вимоги народу про демократичні реформи були почуті. Намагаючись налагодити контакт з бунтівниками, Башар Асад оголосив про початок проведення соціальних, економічних і політичних перетворень. Люди сподівалися на швидку реакцію уряду для виходу з кризи. Головним кроком у зміні життя суспільства було скасування Надзвичайного Положення, яке тривало з початку 1960-х років. Так само уряд обіцяв скасування цензури, введення вільного

регулювання опозиційних партій, лібералізувати судову систему і дозволити брати участь в політичних виборах всім. Майже всі умови, які ставили демонстранти, були прийняті. Всі сподівалися на поліпшення якості життя після реформ. По закінченню місяця майже ніяких змін не відбулося.

2-ий етап. З початку квітня, урядова армія почала придушення повстанців, яких офіційні ЗМІ вже стали називати «екстремістськими елементами». З кожним днем кількість убитих і поранених збільшувалася.

Влада розуміла, що приховувати події безглуздо. Тому уряд пішов на поступки, і 20 квітня в країні було знято режим надзвичайного стану. І в цей же час ввели закон про заборону антиурядових демонстрацій. Всі демонстранти вийшли на площу, з вимогою проведення справжніх, а не декларованих реформ. У підсумку, це обернулося нічним розстрілом мирної демонстрації.

24 квітня в місто Дараа, з якого почалися перші мітинги, увійшли танки, що спричинило за собою десятки жертв. З травня урядові армії почали придушення демонстрацій в провінціях (Телкалахе і Ер-Растані) наслідком яких були численні жертви. Такі операції тривали кілька днів. Людям обмежили доступ до засобів комунікацій, доставки продовольства і медикаментів.

3-й етап. Протистояння прийняло нових обертів. На бік повстанців перейшов лідер «Вільної армії Сирії» в колишньому полковник сирійських ВПС Ріяд Муса Асад, що стало загрозою уряду.

Етап ознаменувався відкритими бойовими діями. Повстанці усіма способами намагаються завдати шкоди армії. У відповідь на дії заколотників, армія починає використовувати артилерію. Повстанці формують бригади збройної опозиції, а загальні втрати сягають понад 2000 тис на місяць, втрати лоялістів зростають до 400 осіб і 15 одиниць бронетехніки в місяць.

У Сирії з'явилися дві потужні протиборчі сили, що призвело до громадянської війни. Зброя змінювалося від стрілецьких до авіації. Рахунок

загиблих сягає тисячі. Загострена ситуація наштовхнула Асада на нову спробу мирного вирішення конфлікту.

4-й етап. Далі ситуація розгорталася на користь Асада. Урядової армії, на початку 2012 року, з труднощами вдалося відштовхнути опір з боку опозиціонерів. До весни такі провінції як Хомс, Хама, Ідліб Дараа, Дейр аз-Зор були під наглядом держави. До того ж на квітень 2012 року випадав ісламське свято Курбан-байрам. Це послужило затишшям в країні. Опозиційний бік на час свят склали зброю. Ініціатором перемир'я став спецьпосланець ООН і ЛАД Лахдар Брахімі, який сподівався на те, що цей привід налагодить політичну ситуації в країні. Повстанці з недовірою поставилися до пропозиції, але все ж погодилися за умови припинення вогню урядової армії.

5-й етап. Бунтівники так і не дочекалися підтримки з боку Заходу. Поставка зброї йшла з Перської затоки. Професійні терористи-джихадісти, які шукають заробітку і слави, зацікавилися громадянською війною в Сирії. До початку літа 2012 року, як кажуть достовірні джерела, масово стали з'являтися угруповання, що складаються з досвідчених збройних іноземних бойовиків.

Цей процес особливо прискорився після кардинальної зміни самого сценарію війни, який з «демократичної революції» перетворився в релігійний конфлікт. Це підтверджує масова різанина мирного населення в провінції Хула, організованої алавітською міліцією «Шабіха».

6-й етап. На наступному етапі уряд продовжує втрачати свій вплив і позиції. Уже в липні на півночі Сирії з'явилися великі ділянки території, непідконтрольного уряду, де влаштувалися іноземні (перш за все, іракські та лівійські) бойовики, які мають досвід ведення партизанської війни. Найбільш успішною операцією місяця для ісламістів, які наводнили Сирію, став теракт в Дамаску, в результаті якого було вбито кілька найближчих соратників Асада, включаючи декількох його родичів.

7-й етап. Запеклість учасників конфлікту, залучення в нього все нових сторін, повна нездатність світової дипломатії знайти хоч який-небудь вихід із ситуації до літа 2013 року призвели до хаотичного протистояння всіх проти всіх, якому не було видно кінця.

За відрізок часу між самітами в Сирії сталася екстраординарна подія: масоване застосування хімічної зброї. Але залишалося під питанням, хто саме отруїв жителів кількох передмість Дамаска. Повстанці, і уряд звинувачують у вбивстві двох тисяч чоловік один одного. Існує версія, по якій третя сила могла використовувати хімічну зброю. У східне Середземномор'я вже прийшли американські есмінці і підводні човни з «томагавками» на борту. Але під час однієї з прес-конференцій особливо наполеглива журналістка отримала з державного секретаря США Джона Керрі важливе визнання. Він повідомив, що його країна могла б відмовитися від бомбардування Сирії, якби Башар Асад негайно б здав усю свою хімічну зброю і потужності по його виготовленню.

8-й етап. У боротьбу з Ісламською Державою вступили Росія, Іран, Ірак і в співдружності з Сирією вони створили інформаційний центр в Багдаді, спрямований на координацію дій проти терористичного угруповання. Головне завдання цього центру полягає в зборі та аналізі інформації про обстановку в регіоні впливу ІГ. 16 грудня 2015 Саудівська Аравія так само вступила в боротьбу з тероризмом. Держава почала створення коаліції, до якої увійшли понад 30 держав. Головний штаб знаходитиметься в Ер-Ріяді. Міністр оборони Саудівської Аравії принц Мохаммед бін Сальман повідомив, що альянс спрямований на боротьбу з екстремістами в Іраку, Сирії, Лівії та Єгипті. У союз входитимуть арабські, африканські і азійські країни. Незважаючи на те, що ця коаліція спрямована на боротьбу з тероризмом, Саудівська Аравія виступає за підтримку повстанців разом із Заходом, і налаштована проти президента Сирії Башара Асада.

США так само бере участь в боротьбі проти «Ісламської Держави». Восени 2014 року Америка почала створювати Міжнародну антитерористичну коаліцію.

9-й етап. На цьому етапі йде активна боротьба з терористичним угрупованням ІГ і знищення хімзброї.

5 січня курдські сили самооборони повністю очистили від моджахедів адміністративний квартал міста. Представник КСС повідомив, що під контролем бойовиків ІГ залишається менше 20% території міста.

9 січня в Сирії бійці сил національної оборони знищили більше 70 озброєних екстремістів з угруповання «Джебхат ан-Нусра» на підступах до двох шиїтським містам Ез-Захра і Нобуль в 30 км на північ від Алеппо. Облога Ез-Захри і Нобуля триває близько двох років.

26 січня у Москві почалися перші консультації представників опозиційних груп Сирії з питань шляхів врегулювання сирійського конфлікту.

10-й етап. 27 лютого набрав чинності режим припинення вогню між офіційним Дамаском і озброєною опозицією. Незважаючи на це, боротьба з терористичними угрупованнями стає посиленою. На сучасному етапі вбито понад чверть мільйона сирійців, близько половини населення країни – втратили дах над головою. У боротьбу з Ісламською Державою вступили США, Франція, Великобританія та Росія. На жаль, на даний момент немає цілісної стратегії перемоги над ІГ. Крім цього, у держав немає партнерських відносин один з одним. Росія виступає проти повстанців, а Вашингтон навпаки їх підтримує. Військова інтервенція США і Росії оживила темпи дипломатичних дій. У грудні Рада Безпеки ООН одноголосно прийняла резолюцію, що закликає до припинення вогню і політичного врегулювання в Сирії [11, с. 223].

На сьогоднішній день, в урядових військах разом з іншими державами виходить придушити в деяких регіонах терористичні напади і налагодити контакт з сирійською опозицією. Незважаючи на це, тероризм процвітає і

вийшов уже далеко за межі держави. Багато фахівців упевнені в тому, що сирійський конфлікт затягнеться на довго, Директор Центру вивчення країн Близького Сходу і Центральної Азії Семен Багдасаров висловлює свою думку про дане питання таким чином, «Конфлікт в Сирії затягнеться на багато років - особисто у мене в цьому немає ніяких сумнівів . Більш того, запеклість бойових дій буде тільки наростати. Крім того, я впевнений, що війна в Сирії буде розширюватися в бік територій Турецького Курдистану. Нагадаю, що в південно-східній частині Туреччини урядові війська з 16 грудня ведуть відкриті бої з курдами» [11, с. 224]. Точного сценарію розвитку подій в Сирії, на жаль, немає. Але можна з упевненістю сказати, що війна зайшла далеко і потрібно докласти максимум зусиль для її вирішення. Бойовики ІДІЛ поширилися всім Близьким Сходом, і на даному етапі придушити всі потужні терористичні угруповання можливо тільки за допомогою зовнішніх гравців [3, с. 51].

Для того, що б виділити складності і шляхи вирішення цього конфлікту, необхідно виявити його причини і його учасників. Існує 3 основні проблеми, які спровокували війну. Це – соціально-економічні, релігійні, втручання в конфлікт друге акторів, тобто інтервенція:

1) Етнорелігійна різноманітність. Населення Сирії досить строкате. Це і араби (86%), і курди (8%), і вірмени (2,7%). Конфесійна структура представлена ісламськими і християнськими групами, з сукупністю течій і напрямів. Це і мусульмани суніти (складають 70% населення країни), алавіти (15% населення країни), також мусульмани - імаміти, друзи, нizarіти і ін. В Сирії християнські мозаїки цілком лаконічно виглядали на тлі призиву ісламського азану, церкви перебували поруч з мечетями, проте не дивлячись на різноманітність народностей, племен і конфесій, взаємодія груп проходила не завжди спокійно. Суть конфлікту саме у взаєминах сунітської більшості і виключно алавітського державного апарату. Відомо, що Башар Аль Асад - Алава і державна структура буквально наповнена його численними родичами. Хафез Асад - родоначальник

алавітської династії Президентів - свого часу намагався з'єднати алавітів Сирії і шиїтів Лівану, Ірану та Іраку. Крім цього, алавітська еліта взяла під контроль всі бізнес структури в країні. Це не могло влаштувати ні сунітів (яких було більшість), ні курдів, які до війни в Сирії не мали навіть паспортів, будучи найбільш гнобленою меншістю. Жорсткість позиції сирійських властей по відношенню до курдів пояснюється одним єдиним бажанням - не допустити їх об'єднання і підйому національно-визвольного руху, що в перспективі може привести до появи сепаратистських настроїв у самих курдів і позитивним ефектом у інших етногрупах.

2) Непідготовленість Башара Асада до посту Президента республіки. Башар Асад зійшов на трон в 2000 році, змінивши свого батька Хафеза Асада, який правив 29 років. За професією лікар-офтальмолог, Башар Асад став буквально жертвою ситуації, не маючи ні відповідних знань, ні досвіду на державній посаді. До того ж, Башар-Асад отримав політично нестабільну країну, що знаходиться в розпалі «арабських весен» і конфліктах з США.

3) США – зовнішня причина виникнення війни в Сирії. Вплив Західних держав - назвемо зовнішньої причиною. Сирійський конфлікт не обійшовся без участі західних структур. 2003 запам'ятається Близькому Сходу поваленням політичного режиму в Іраку: влада була знищена, заміна колишньому політичному устрою не було запропоновано, а США вже реалізовували проект «Великого Близького Сходу». За планом Сирія була наступною країною для втручання. Головна мета - реалізація власних геополітичних цілей на Близькому Сході. Громадянська війна в Сирії почалася в 2012 році, режим не був повалений протягом двох років, після чого з'явилася потужне терористичне угруповання «Ісламська держава», покликана покінчити, нарешті, з режимом Башара Асада. Те, що угруповання вийшло з ладу, стало незалежним і діє не за планом Заходу - інше питання. Однак, не варто виключати, що ІДІЛ створювалося США частково для усунення режиму Башара Асада. До речі, в

загорянні війни в Сирії Туреччина відіграє не останню роль. Робоча партія Курдистану - найнебезпечніша для сучасної Туреччини організація, що загрожує її цілісності - зародилася саме в Сирії, і останні покоління Асадов (Хафез Асад і Башар Асад) активно підтримували цю організацію. Таким чином, внутрішня причина - а саме етноконфесійна різноманітність стала передвісником зовнішньої причини - впливу ззовні.

Таким чином, причини війни в Сирії плавно переходять із внутрішніх на зовнішні, не маючи чітких меж. Як це зазвичай буває: на зародження громадянської війни вплинули одні держави (Захід, Туреччина), ескалацією займаються інші (Саудівська Аравія, Катар), а політичним регулюванням-третя група країн (Росія, Іран). Хочу відзначити важливий факт: вплив держав ззовні не ставить своєю головною метою усунення режиму Асада. Кінцевою метою є саме Росія і бажання наблизити фактори ризику до її кордонів. Цього Росія допустити не може, з чим і пов'язана її успішна повітряно-космічна операція в Сирії [12, с. 84-85].

1.2.Заступництво Ірану щодо політики Башара Асада на БС

Ісламська Республіка Іран займає одну з центральних місць у регіоні Близького Сходу та здійснює політику, яка спрямована на поширення та зміцнення регіонального впливу. Лідируючі позиції Ірану в регіоні Близького Сходу підсилюються історичним, культурним, релігійним, революційним та геополітичним чинниками. Іран, історично є дуже давньою високо розвинутою цивілізацією, територія якої колись охоплювала значні простори на яких сьогодні розташовані інші сусідні держави. Тому, з більшістю країн регіону Іран має спільне історичне та культурне минуле. Особливо після ісламської революції коли відбулась відмова від прозахідних цінностей і повна підтримка розвитку абсолютно ісламських культурних традицій. Лідер ісламської революції імам Хомейні приділяв значну увагу розвитку іранської

культури і вважав її фундаментальною у вихованні іранської нації та її майбутніх поколінь [1, с.30]. Деякі аналітики вважають, що прагнення Ірану зміцнити власне становище в регіоні диктується саме історичними і культурними традиціями.

Варто відзначити, що один з найважливіших факторів для всіх близькосхідних держав є саме релігія. У світі існують два основних відгалуження ісламу - сунізм і шиїзм. В духовному, релігійному плані Іран протягом століть залишається центром світового шиїзму. На даний момент в світі налічується 1,6 мільярда мусульман і тільки 20% з них - шиїти. З них своєю чергу близько 40% проживає в Ірані, що неминуче робить Іран лідером шиїтському світі. Також великі громади шиїтів проживають в сусідніх Іраку, Ємені, Бахреїні, Лівані [3]. Іран виступає своєрідним захисником шиїтських меншин в свою чергу вони орієнтуються на Тегеран з його самостійною зовнішньою політикою та здатністю захистити державу від зовнішніх загроз.

Релігійна революція в Ірані стала причиною духовного пробудження громад в мусульманських країнах і відродження ісламських традицій в міжнародному масштабі. Вплив Ісламської революції на рівні регіону і поза ним був настільки значним, що на думку більшості дослідників події, які відбуваються в регіоні після перемоги революції тим чи іншим способом були з нею пов'язані або перебували під її впливом [4, с. 203]. Парадоксально, що саме ісламські революціонери, які прийшли на зміну шаху і зруйнували всі монархічні інститути, сьогодні здійснюють саме шахську місію, перетворюючи Іран на могутню державу регіону, про що в свій час писав шах Мохаммад Реза Пехлеві в амбіційній книзі «До могутньої цивілізації».

З точки зору геополітики в поєднанні з унікальним географічним положенням, Іран в регіоні має особливий вплив. Оскільки країна розташована між Перською затокою і Каспійським морем з їхніми

величезними енергетичними запасами, його безпосереднє сусідство з такими важливими регіонами, як Центральна Азія і Середній Схід і вплив в цих регіонах сприяють підвищенню ролі в регіональних і міжнародних відносинах [5, с.17]. В Ірану свої геополітичні інтереси з урахуванням того, що головними регіональними суперниками вважаються - Саудівська Аравія та Ізраїль, як ідеологічний противник і Туреччина, яка також прагне до гегемонії на Близькому Сході.

Іран сформулював концепцію «шиїтського півмісяця», в рамках якого він прагне створити простір, що тягнеться від Перської затоки до Середземного моря, куди входять території Ірану, Іраку, Сирії та Лівану так званий, шиїтський пояс безпеки [2, с. 52]. Дана ідея має право на існування, не тільки з точки зору політики експорту революції, але й у геополітичному і стратегічному плані. Справа в тому, що основні нафтоносні райони Близького Сходу компактно заселені шиїтськими общинами і справді утворюють модель шиїтського поясу безпеки. Відповідно, контролювання цих районів відкриває широкі можливості з реалізації та проведення будь-яких зовнішньополітичних проєктів, як на регіональному, так і на міжнародному рівнях.

Після падіння режиму Саддама Хусейна в Іраку в 2003 р, політичне керівництво Ісламської Республіки Іран приступило до розробки багаторівневої стратегії своєї зовнішньої політики в регіональному масштабі. Після того, як в Іраку пройшли перші відносно вільні вибори, стало очевидно, що шиїтів в Іраку мінімум 60 відсотків. Їх партії завоювали більшість в парламенті і сформували свій уряд, шиїти зайняли і більшість офіцерських посад в армії. Здавалося, Тегеран домогся свого: на захід від Ірану з'явилася дружня держава - арабська і шиїтська одночасно. Настав період гарних відносин між Іраном і Іраком, країнами, які в минулому були смертельними ворогами. До цієї дружби підключилася і Сирія. Те, про що Іран давно мріяв нарешті збулося, утворився

трикутник Тегеран, Багдад, Дамаск. У цьому контексті, король Йорданії Абдалла II використовував термін «шиїтський півмісяць», якій набув широкого поширення в панарабських ЗМІ (наприклад, став використовуватися катарською «Аль-Джазірою»), в ізраїльських публікаціях, а потім і в англomовній пресі. Іран створив наземний коридор або так звану «шиїтську дугу» на життєво важливій для себе території, через яку Тегеран отримав контроль над регіоном і вийшов з ізоляції.

У Ірану вже були великі економічні плани на регіон, починаючи з тристороннього меморандуму про будівництво газопроводу Іран-Ірак-Сирія, який був підписаний в іранському Бушері 25 червня 2011 р Трубопровід з проектною потужністю 110 млн куб м газу на добу або 40 млрд. куб. м щорічно, планувалося ввести в дію до 2016 р Іран і Ірак на цьому етапі також досягли нових угод в газовій сфері. Наприклад, був підписаний контракт з імпорту Багдадом іранського газу для місцевих електростанцій, розташованих в центральній частині країни. Планувалися щоденні поставки газу в обсязі понад 24 млн кубометрів. Обидві сторони заявили про намір розширити співпрацю, підписавши нову угоду щодо постачання іранського газу вже для розташованих на півдні Іраку електростанцій. У планах був і амбітний газопровід з Ірану до Індії через територію Пакистану.

І саме тоді, на територію Сирії прийшла, так звана, Арабська весна, що обернулася в результаті, повномасштабною війною і зовнішньою інтервенцією. Пізніше, терористичне угруповання ІГІЛ перекинула свої сили в регіон межиріччя і захопила північну частину Іраку. «Шіїтська дуга» руйнувалися на очах Тегерана. Іран був змушений реагувати миттєво і рішуче, як в Сирії, так і в Іраку. І в цьому плані Іран вибрав гібридну військову стратегію через створення недержавних акторів (шиїтських міліцій) в регіоні.

Іран був першим, хто виступив на підтримку режиму Башара Асада ще в 2012 році. Підтримка Сирії зажадала від Ірану величезних витрат. Тільки в 2013

році Ісламська республіка виділила Дамаску кредитів приблизно на \$ 15 млрд. - ці гроші дозволили Асаду виконувати соціальні зобов'язання і фінансувати військову сферу. У 2015 року економічна, військова допомога Ірану Сирії досягла \$ 8-9 млрд. Потім вкладення Тегерана в режим Асада коливалися від \$ 6 до 8 млрд. щорічно.

Необхідно відзначити, що в ході довгої війни, Іран, який прийняв безпосередню участь в бойових діях на території Сирії, зазнав найбільших втрат в живій силі з усіх іноземних учасників цього конфлікту. З одного боку, це можна пояснити, так як саме Іран задіяв в Сирії найбільший за чисельністю контингент своїх сил і засобів. Чисельність іранських сил і підконтрольних Ірану угруповань змінювалося в залежності від військово-політичної обстановки на фронтах. Збройні сили ІРІ представлені в Сирії радниками, інструкторами, військовими фахівцями з числа офіцерів КВІР, багато з яких брали безпосередню участь у бойових діях. Збройні сили Ірану складаються з двох компонентів Армії (куди входять сухопутні війська, військово-повітряні сили, військово-морські сили) і Корпусу вартових ісламської революції, що складається з сухопутних військ, ВПС, ВМС, Сил спеціального призначення «Кодс» і Сил опору «Басідж». Заступник командувача Силами спеціального призначення (ССН) «Кодс», що входять до складу Корпусу вартових ісламської революції, генерал Гаона відкрито заявив, що «молоді офіцери» отримують в Сирії практичний досвід командування в бойових умовах. Крім того, ССН «Кодс» виконували хірургічні точкові спеціальні операції. За деякими відомостями в бойових діях в Сирії брали участь також підрозділи 65-ї повітряної десантної бригади спеціального призначення Армії ІРІ. (Хоча за законом іранська Армія не може бути застосована за кордоном).

За даними ЗМІ в різні періоди загальне число військовослужбовців КВІР (разом з «Кодс») коливалося від 2 до 7 тисяч і більше. Важливою структурою, підпорядкованою КВІР, була ліванське шіїтське угруповання «Хезболла». У

різні періоди його чисельність становила від 5 до 10 тис бійців. В ході сирійського конфлікту КВІР організував і здійснив вербування понад 20 тисяч шиїтів «добровольців» з Іраку (угруповання «Хашд аш-Шааб»), Афганістану (бригади «Фатіміюн»), Пакистану («Зайнабіюн») і самого Ірану (з ІРІ, в першу чергу, афганських біженців і іранських безробітних). За оцінкою Навара Олівера - військового аналітика з стамбульського Центру стратегічних досліджень «Омран» - чисельність сил, які перебували під егідою ІРІ, часом досягала 70 тисяч чоловік.

Відповідно до чисельності іранського контингенту і підлеглих йому сил визначаються і втрати. Необхідно підкреслити, що офіційно оголошеного списку загиблих військовослужбовців, які воюють під іранським командуванням немає. За неофіційними даними іранських ЗМІ (інформагентство ISNA), з посиланням на слова одного з колишніх командувачів КВІР Ейнуллаха Тебрізі, починаючи з 2012 по середину 2016 року в Сирії загинули 1200 іранських військовослужбовців. За даними інших ЗМІ, загальне число втрат всіх іранських і проіранських сил в Сирії склала понад 3 тис. осіб, в тому числі понад 1 тисяча загиблих ліванців було серед військовослужбовців «Хезболли».

Примітно, що, як повідомляло турецьке агентство Anadolu Agency, з лютого 2013 року по листопад 2016 року в Сирії загинуло 11 іранських генералів. Це: Хусейн Хамадані, Джавад Дурбін, Хасан Алі Шамсабаді - загинули в Алеппо. Хаджі Хамід Мохтарбанд, Фаршад Хасунізаде - загинули в Хама. Абдолла Іскандер Хасан намет, Мохаммад Джеілзаде, Джаббра Дерісаві, Алі Аллаххаді - загинули в Дамаску і Кунейтра, а також Хосейн Фада. Смерть Хусейна Хамадані стала однією з найбільших втрат іранської командної ланки, що знаходиться в Сирії. За даними ЗМІ, покійний генерал відповідав за координацію між КВІР, сирійською армією і різними шиїтськими групами і загонами (від ліванської «Хезболли» до підрозділів афганських добровольців), воюючими на стороні Башара Асада. Крім цього Хамедані брав участь в

підготовці сирійського народного ополчення «Шаббіхі», використовуючи свій досвід управління загонами напіввійськової іранської структури - «Басідж». Генерал також вважався найдосвідченішим іранським фахівцем в питаннях ведення партизанської війни і боїв в умовах міста. Крім генералів на сирійських полях бойових дій загинуло велике число полковників і старших офіцерів.

У чому причина такого становища? КВІР, а також елітні підрозділи спецназу «Кодс» не особливо сильні в плані ведення загальновійськового бою із застосуванням артилерії і авіації. Це, за великим рахунком, не їхня функція. Звідси - втрати. Крім того, генерали і старші офіцери КВІР виступають в якості військових радників в частинах і підрозділах сирійської армії, яка вела запеклі бої з противником. Іранські радники не тільки виїжджають на рекогносцировки в умовах неможливості забезпечення надійної охорони, але, як було зазначено вище, беруть безпосередню участь у бойових діях. Сьогодні головне питання - чи зможе Іран на новому етапі - етапі переходу від бойових дій в Сирії до політико-дипломатичних відстояти свої інтереси в регіоні. Це нове складне завдання, яке доведеться вирішувати Ірану, враховуючи вкрай негативне ставлення до нього з боку США, Ізраїлю і деяких арабських країн. Але, незважаючи на всі втрати, база для майбутніх переговорів закладена самою участю Ірану в долі Сирії, звичайно, при готовності сторін піти на певні взаємні компроміси. Залишається незрозумілим головне - який шлях оберуть різні сторони.

Зовнішньополітичний курс Ірану визначається комплексом загроз, з якими країна зіткнулася сьогодні. У досягнення своєї зовнішньої мети Тегеран покладається більшою мірою не на дипломатичні механізми, а на гнучкість КВІР, бригади Аль-Кудс і на шіїтські військові угруповання в регіоні. На даний момент найголовнішою загрозою для Ірану є нова політика США, під керівництвом Д. Трампа на Близькому Сході, яка вже привела до відмови і виходу США з Спільного всеосяжного плану дій (Joint Comprehensive Plan of

Action) щодо ядерної програми Ірану. На відмові США від домовленості з Іраном наполягали Ізраїль і Саудівська Аравія. Для інтересів Ірану в регіоні, і особливо в трикутнику Тегеран, Багдад, Дамаск, важливо щоб на території північного Іраку і в Курдистані, а так само на території Сирії не було американської військової присутності, яка могла б перешкодити Тегерану в досягненні своїх майбутніх цілей.

У протистоянні з Ізраїлем Іран робить ставку на Хезболла (воєнізовану ліванську шиїтську організацію і політичну партію), через яку Іран тримає Ізраїль на прицілі. Для Ізраїлю найбільшу небезпеку становить саме Хезболла і присутність Ірану в Сирії та на Голанських висотах, тому ЦАХАЛ (Армія оборони Ізраїлю) періодично завдає ударів по позиціях складів, інфраструктурі та об'єктам Хезболла і КВІР на території Сирії. Саме за допомогою Хезболла, а також за допомогою поставок нових зразків зброї, техніки і ракет Сирії, військово-політичне керівництво Ірану стримує Ізраїль і проектує свою стратегію в Лівані.

Відносно Саудівської Аравії Іран проводить досить жорстку політику. Протистояння Тегерана і Ер-Ріада починається з Ємену, Сирії, Лівану, Іраку, Катару і Бахрейну. У відповідь на розпалювання війни в Сирії і підтримку ісламізму з боку Саудівської Аравії, як і на приховану підтримку ІГІЛ у Сирії і Іраку, Іран активував і залучив Саудівську Аравію до Ємену, який фактично перетворився в Саудівський «В'єтнам» для Ер-Ріада. Поставка ракет і інших видів сучасної зброї і техніки, як і інструкторів з лав Аль-Кудс, КВІР і Хезболла, допомогли руху хусит Ансар Алла в Ємені успішно боротися проти армії коаліції «Щит півострова» на чолі з Саудівською Аравією. Запущені з території Ємену під контролем хуситів різні типи ракет, серед яких і балістичні ракети, багато разів досягали своєї мети в Саудівській Аравії. Іран залучив Саудівську Аравію і її коаліцію в кровопролитну війну, - війну, яку вони не можуть виграти. Крім того, Іран через бригади Аль-Кудс, спробував активувати

протестні рухи і заворушення в Бахрейнї, де більшість населення становлять шиїти. Більш того, були спроби дестабілізації ситуації і в самій Саудівській Аравії, в районах переважного проживання шиїтського населення. На сьогоднішній день набирає обертів протистояння і криза в Лівані, закулісними гравцями якого є Тегеран і Ер-Рїад.

Щодо «катарського» напрямку зовнішньополітичного вектора Ірану важливо відзначити, що якщо на початку Арабської весни в Єгипті і Сирії, Іран і Катар були ворогами, то з початком кризи навколо ізоляції Катару, почалося поступове зближення Тегерана і Дохи. Саме через кризу між Катаром і Саудівською Аравією, так звана арабська коаліція розвалилася.

Відносини Ірану і Туреччини - з ворожих, через підтримку Туреччиною ісламістів в Сирії, трансформувалися в дружні: Іран і Туреччина також допомогли Катару прорвати блокаду арабських країн і вийти з ізоляції. Поки інтереси Ірану і Туреччини збігаються, вони будуть розвивати свої відносини, але в Ірані викликає занепокоєння політика і доктрина Ердогана про відновлення Османської імперії, і те, що Туреччина претендує на роль лідера в ісламському світі, крім того останні події у Сирії сприяли охолодженню двосторонніх відносин країн.

Опинившись в Сирії на одній стороні, Росія і Іран пішли на тактичну співпрацю, незважаючи на відмінності в інтересах. На початку у Росії і Ірану була одна мета - не допустити повалення влади Аль-Асада в Сирії, як і не допустити захоплення Дамаска і Багдада з боку ісламістів, що призвело б до руйнування державності Іраку і Сирії. Пряме військове втручання Росії в Сирії врятувало САР від повного розвалу і зупинило наступ ісламістів. Пізніше, ініціатива повернулася в руки сирійських збройних сил, які за допомогою КВІР і Хезболла, завдали ряд ключових поразок ісламістам і почали звільняти ключові позиції на території країни.

Сьогодні Тегеран знаходиться в центрі всіх найважливіших подій на Близькому Сході. Іранський вплив відчутно в Іраку, Лівані, Сирії, Перській затоці. Складно уявити, як можна вирішити будь-яку з гострих політичних проблем без участі ІРІ. З огляду на вищезгадані фактори, ІРІ може грати ключову роль у забезпеченні миру і безпеки в регіоні. Іран може виступати основним елементом будь-якої структури безпеки, як в зоні Перської затоки так і навсьому Близькому Сході.

1.3. Характеристика підтримки КНР ключового режиму у Сирії

Китай - найбільший в світі споживач вуглеводнів. З 2016 року споживання їм нафти склало 12,4 млн барелів на день (б / д.). У 2017 р Китай обігнав США, очоливши список провідних світових імпортерів нафти (8,4 млн б / д. в порівнянні з 7,9 млн б / д. США). Імпорт Китаєм нафти в 2017 р склав 67,4% його потреб, в 2018 р імпорт нафти в Китай виріс ще на 6,7% і склав 423 млн т. [6].

Головні джерела нафти для Китаю - арабські країни; основні постачальники - Саудівська Аравія, Ірак, Іран, Кувейт, Оман, ОАЕ. Китай на першому місці по товарообігу з Саудівською Аравією, ОАЕ, Іраком, Оманом, Катаром і Єгиптом. В останні десятиліття він розширив свою присутність в арабському світі, що пояснюється сукупністю ряду факторів, найважливіший з яких - нафта. У 2010 р Китай обійшов США як найбільший покупець нафти Саудівської Аравії. У тому ж році китайські інвестиції в арабські країни перевищили 15 млрд дол., тоді як інвестиції арабських країн в Китай склали 2,6 млрд. [7]. А Economist Intelligence Unit в доповіді за 2011 р прогнозував, що до 2020 р Китай буде найважливішим партнером Ради співробітництва країн Перської затоки [GCC Trade and Investment Flows 2011].

Ці країни привабливі для Пекіна на увазі не тільки їх колосальних і вельми продуктивних нафтових резервів, а й високого рівня ВВП на душу населення. Важливу роль відіграє і геополітичне становище регіону. «Розглядаючи значущість регіону Перської затоки крізь призму геополітичних інтересів Китаю, - пише М. Ільмінська, - слід відзначити логістичну цінність Ормузької протоки, через який можливе транспортування арабських та іранських вуглеводнів в треті країни: через нього проходить більше 40% світових поставок нафти (в основному з Іраку, Кувейту, ОАЕ, Ірану і нафтопродуктів по морю і 93% сумарного експорту з країн Перської затоки)» [8].

Громадянська війна в Сирії і зростаючий вплив уйгурських сепаратистів в глобальних джихадистських рухах спонукали Пекін внести корективи в свою близькосхідну політику. Мабуть, з огляду на негативний досвід лівійських подій, він разом з Росією кілька разів блокував резолюції країн Заходу, спрямовані проти уряду Башара Асада в Сирії. У лютому 2017 р. Китай і Росія наклали вето на резолюцію Радбезу ООН, що передбачає введення нових санкцій проти Сирії за недоведене, на їхню думку, використання сирійською армією заборонених видів зброї.

Якщо раніше Китай обмежувався закликами до мирного вирішення конфлікту, пояснюючи свою позицію невтручання повагою до суверенітету Сирії, то тепер він виступив в якості посередника у врегулюванні сирійського конфлікту. 18 грудня 2015 року міністр закордонних справ КНР Ван І запросив в Пекін представників сторін конфлікту. 24 грудня 2015 р його запрошення в Пекін прибув міністр закордонних справ Сирії Валід аль-Моаллем, а 5 січня 2016 г. - глава Національної коаліції сирійських революціонерів і опозиційних сил Халед Ходжа (Khoja) [9]. У заяві, прийнятій на зустріч в Дамаску заступник міністра закордонних справ КНР Чжай Чжуна з Баширом Асадом, говорилося, що Китай готовий працювати з сирійським урядом,

опозицією, ЛАД і арабськими країнами в пошуку політичного рішення сирійського кризи.

У березні 2016 р Сі Цзіньпін заснував новий пост Спеціального представника Китаю щодо Сирії. Його зайняв колишній посол Китаю в Ірані, Ефіопії і Африканському Союзі (АС) Се Сяоянь. Мета призначення, як заявив представник МЗС КНР Хун Лей, більш ефективно координувати зв'язки з учасниками переговорів, щоб внести «позитивну енергію» в політичне рішення сирійського кризи.

Більш того, Пекін перейшов від дипломатичної підтримки Дамаска до військової допомоги: під час візиту до Сирії 16 серпня 2016 р китайського контр-адмірала Гуань Юфея, глави директора Департаменту міжнародного військового співробітництва Центральної військової ради КНР, було дано обіцянку поставляти військову техніку сирійської армії і навчати військових спеціалістів [10]. Зауважимо, що Китай і Сирія мають давні зв'язки у військовій області: половина сирійських військових лікарів пройшла навчання в Китаї.

Зі свого боку президент Сирії Башар Асад в березні 2017 р запросив Китай взяти участь у відновленні сирійської економіки, коли країна зможе почати відновну програму. Президент країни також висловився на користь співпраці між сирійськими і китайськими розвідувальними службами в боротьбі проти уйгурських терористів, які проникають в Сирію і приєднуються до місцевих терористичних угруповань [11].

Китайські експерти пов'язують кризову ситуацію в арабському світі з діями США. За словами співробітника Інституту з дослідження Західної Азії Африки Китайської академії суспільних наук Чжан Чуньюй, головна причина військової операції НАТО в Лівії - «геополітика, нафта - лише частина їх стратегії». Хоча в Пекіні вважають, що потрясіння в арабських країнах - наслідок місцевих соціально-економічних і політичних процесів і не є прямим результатом іноземного втручання, проте, як вони відзначають, США досить

швидко включилися в події і «зробили кроки, щобнаправити їх в русло власних інтересів». На їхню думку, за останнідвадцять років США, домагаючись абсолютного контролю над нафтовими ресурсами,порушили крихкий баланс сил і соціальну структуру арабського світу. Китайцівбачають в цьому не помилку якогось одного президента, а стратегію, послідовно здійснювану декількома поколіннями американських лідерів.

На їхню думку, подальші зусилля Заходу щодо просування «демократизації»в арабо-африканському регіоні лише приведуть до нових фундаментальних ускладнень [12].

Що стосується самого Пекіна, то основним принципом його зовнішньоїполітики залишається невтручання у внутрішні справи інших держав.Виходячи з завдання створення умов для мирного розвитку країни і продовженняполітики «виходу назовні», Китай відкидає озброєний шлях розв'язання кризовихситуацій і ратує за врегулювання конфліктів шляхом переговорів. Дотримується Пекін цієї лінії і в питанні кризових ситуацій в арабському світі. Він прагне зберегти відносини з будь-якими чинними режимами,виступаючи проти військових інтервенцій і санкцій, які не вважає ефективною зброєю. Ця політика приносить йому дивіденди, що підтверджуютьвідносини Пекіна з керівництвом країн, де відбулася зміна режимів в період «Арабської весни». Чи Вей з Шанхайського інституту міжнародних відносин пише: «Невтручання залишається наріжним принципом китайської зовнішньої політики» [13]. Однак, як зауважує Цзян Сінхуей з університету Делавера,«Прихильність принципу невтручання - не синонім бездіяльності» [14].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОСХІДНУ ПОЛІТИКУ

2.1. Залежність політики Близькосхідних країн від сирійського конфлікту

Початок сучасної сирійської кризи необхідно розглядати у більш широкому регіональному контексті, відповідно його неможливо відділити від подій т.зв. Арабської весни – хвилі протестів, повстань і революцій, що прокотилася арабськими державами починаючи з січня 2011 року. Різноманітні внутрішньополітичні потрясіння мали місце в Ірані, Тунісі, Єгипті, Ємені, Лівії, Алжирі, Бахреїні, Сирії тощо.

Економічна криза 2008 року сильно вдарила по ринках країн третього світу, оскільки їхня економіка переважно є залежною від експорту сировини, ціни на яку обвалилися. Арабські країни не стали виключенням. Більше того, зважаючи на фактичну відсутність інструментів для корегування та пом'якшення наслідків економічних потрясінь в рамках централізованих та часом диктаторських режимів, населення країн швидко наблизилось до цілковитого зuboжіння, подекуди навіть почався голод. На тлі соціально-економічних негараздів у суспільстві загострилися конфліктні питання політичного, етнічного, конфесійного, геополітичного та ціннісного характеру, що протягом тривалого часу перебували у латентному стані. Величезна різниця у статках між бідними й багатими, тоталітаризм й корупція призвели до низки повстань та революцій, переважно соціалістичного та буржуазно-демократичного характеру.

Для Сирії, Арабська весна стала катализатором процесів, що призвели до соціального вибуху на тлі проблем, які накопичувалися протягом усього її існування. Конфлікт у Сирії має декілька

вимірів: геополітичний, релігійний та соціально-економічний, які своєю чергою досить тісно пов'язані між собою з точки зору передумов та наслідків.

Регіон Близького сходу багато десятиліть є одним з найнестабільніших у світі. Століттями тут накопичувалися міждержавні, міжетнічні та міжконфесійні протиріччя, які було накопичено протягом імперських періодів і «зацементовано» внаслідок деколонізації, коли на руїнах колишніх великих держав, зокрема Арабського халіфату та Османської імперії, було утворено низку нових держав. На тлі тисячолітнього протистояння представників двох основних течій в ісламі (сунітів і шиїтів), в рамках близькосхідного регіону наприкінці ХХ ст. сформувалися два провідні центри сили та впливу: Саудівська Аравія, як провідна сунітська держава та Іран, що фактично став середком світового шиїзму. Відповідно, кожна з країн прагне зайняти лідируючі позиції в ісламському світі, згуртувавши навколо себе якомога більше країн регіону.

Свого часу ліквідація режиму С. Хусейна в Іраку обумовила новий імпульс невпинній боротьбі за гегемонію у регіоні Близького і Середнього Сходу між Саудівською Аравією та Іраном. Зокрема у Доповіді з питань безпеки Мюнхенської конференції з безпеки 2016 р. відзначається, що на «Близькому і Середньому Сході значно погіршилися відносини між Іраном та Саудівською Аравією, за виключенням хіба що прямої воєнної конфронтації [33, с. 115]. Ситуація ускладнюється також тим, що протистояння має ще й етнонаціональний вимір: іранські мусульмани – шиїти переважно є персами за походженням, в той час як саудівські мусульмани – суніти здебільшого є арабами. Крім того, внаслідок свідомої політики «переміщення» народів та етноконфесійних груп в рамках спочатку Османської імперії, а пізніше мандатної (фактично окупаційної) влади європейців, практично в

усіх сучасних країнах Близького Сходу присутні національні, етнічні та релігійні меншини. Зокрема досить поширеною є ситуація коли більшість населення є шиїтами, а керують державою суніти (наприклад Ірак) чи навпаки (наприклад як у Сирії).

Сирія стала однією з тих країн, що опинилися у центрі зіткнення інтересів Ірану та Саудівської Аравії. Зокрема це зумовлено тим, що з одного боку більшість населення Сирійської Арабської Республіки складають араби – суніти, а з іншого при владі в цій країні вже багато десятиліть перебувають представники клану Асадів, що за віросповіданням є алавітами (яких вважають відгалуженням шиїзму). Сирія є давнім партнером і союзником Ірану: починаючи з кінця 1979 р., альянс між Сирією та Іраном суттєво вплинув на формування політики у близькосхідному регіоні, зокрема Дамаск підтримував Іран у його війні з Іраком (1980–1988 рр.). Пізніше саме ці дві країни стали головними опонентами американської військової операції проти Іраку (2003 р.), вони активно допомагали повстанцям, заохочували та озброювали їх для боротьби проти сил антисадда мівської коаліції [24].

В свою чергу однією з природних стратегічних цілей Саудівської Аравії є зміна внутрішньополітичного розкладу у Сирії на свою користь, насамперед шляхом заміни авторитарного алавітського режиму на лояльні саудитам політичні сили (скоріше за все сунітські). Це створило би умови для створення певної сунітської коаліції, до якої би входили монархії Перської затоки та інші арабські республіканські держави, чия політика була б спрямована проти Ірану. Крім того, стратегічний контроль над Сирією та відповідно Ліваном, дозволив би значно послабити можливості шиїтських збройних угруповань на кшталт «Хізболи» та інших, що базуються на території

різних країн регіону та існують переважно завдяки активній підтримці Ірану. Також, гегемонія Саудівської Аравії на Близькому Сході зробила би з неї головного експортера природних ресурсів, насамперед вуглеводнів, на противагу посиленню позицій Ірану і Катару на світовому енергетичному ринку [28].

Не зважаючи на вельми несприятливий зовнішньополітичний контекст було не об'єктивно зводити причини сирійської кризи лише до зовнішніх впливів (хоча й нехтувати ними ніяк не можна). Зокрема А. Дервіш наголошує, що основні причини повстання у Сирії це жадібність і корумпованість чиновників, атакож закритість і «законсервованість» політичної системи, що виключає перспективи будь-яких конструктивних реформ чи трансформацій. Ця ситуація ускладнювалася ще й тим, що велику частку населення Сирійської Арабської Республіки до 2011 р. складали молоді люди, які з одного боку, дуже важко переживають безробіття та відсутність перспектив, а з другого мають значний протестний потенціал [20].

Соціально-економічна ситуація в Сирії протягом десятиліть була дуже далекою від ідеалу: починаючи з 1963 р. в країні діяв надзвичайний стан, що суттєво обмежував громадянські права й свободи. Приблизно з тих же часів влада в державі належала Партії Арабського Соціалістичного Відродження – Баас, зокрема її військовому крилу. На початку 70-х років ХХ ст. в результаті внутрішньопартійної боротьби, владу у своїх руках зосередив міністр оборони – Хафез аль-Асад, який керував країною аж до своєї смерті, створивши всі умови для передачі влади своєму синові – Башару аль-Асаду, що відбулося у 2000 р. Таким чином, майже пів століття сирійське суспільство існувало в умовах військової диктатури, тож пробудь-які соціально-економічні реформи фактично не йшли. Єдиною відносною перевагою цього періоду була певна «стабільність», в тому числі економічна, хоча в країні періодично й

відбувалися спалахи протестів проти алавітської диктатури, але влада жорстко придушувала будь-який спротив. Зовнішня політика Сирії була зосереджена переважно на протистоянні Ізраїлю (з яким вона ініціювала кілька конфліктів) та відповідно пошуку ресурсів та союзників для цього протистояння. В роки Холодної війни Сирія входила до соціалістичного блоку, тож її керівництво має давню історію відносин з Кремлем.

Прихід до влади у Сирійській Арабській Республіці молодого президента Б. аль-Асада, який замінив на цьому посту свого батька, мало щось змінив в усталеному порядку, хоча з початку подібні надії мали місце. З самого початку правління Башара Асада до нього почали надходити численні звернення від громадян з пропозиціями щодо змін у суспільстві. Цей активний громадянський рух пізніше навіть назвали «Дамаською весною»: різноманітні політичні групи та численні активісти відкрито критикували режим та закликали до політичних і соціально-економічних реформ, зокрема однією з ключових вимог було скасування режиму надзвичайного стану. Низка представників ділових кіл та духовенства написали президентові відкритого листа, в якому ставили питання щодо необхідності лібералізації існуючої політичної системи [25, с. 313]. Звичайно, режим не міг не відреагувати на подібні закиди, тож почалися численні арешти активістів і організаторів протестних мітингів, найактивніших діячів громадського руху було ув'язнено, що фактично поклало край «Дамаській весні». Незважаючи на «консервування» політичної системи, Уряд Б. аль-Асада виступав за інтеграцію країни у світову економіку, зокрема Середземноморську зону вільної торгівлі. Головною метою євро-середземноморського партнерства було залучення європейських інвестицій, не лише у вигляді позик чи інших фінансових надходжень від загальноєвропейських інституцій на кшталт Європейського інвестиційного

банку, а й прямих інвестицій від європейських корпорацій. Починаючи з 2002 р. Сирія вела перемовини з ЄС щодо нової угоди. У жовтні 2004 р. Відповідну двосторонню угоду було парафровано, що відкривало шлях до залучення також приватно-сирійського крупного капіталу, яких все щезнаходився поза межами країни після процесів націоналізації 60-х рр. [25, с. 322].

10 травня 2007 р. депутати Народної ради одноголосно підтримали продовження президентського правління Б. аль-Асада ще на сімроків. У своїй промові він наголошував на що попри численні здобутки, серйозні зовнішньополітичні проблеми примушують керівництво держави знову відкласти низку політичних і адміністративних реформ, які вже назріли [25, с. 331]. Таким чином, з приходом до влади Башара Асада жодних системних змін у країні не відбулося — владу й надалі було зосереджено в руках алавітської військово-політичної верхівки, а жорсткий авторитарний режим виключав будь-які ліберальні перетворення. І хоча деякі спроби змін було зроблено, але дуже швидко стало зрозуміло про їхню загрозу для існуючого стану справедливості в даному напрямку було згорнуто. Відповідно коли регіоном прокотилася хвиля повстань та революцій, цілком природно, що у Сирії подібні настрої мали відлуння та сприятливі умови для поширення.

Перші протести у Сирії почалися наприкінці січня 2011 р., але вони носили здебільшого неорганізований характер, проте вже навесні в місті Дераа сталося перше масоване зіткнення урядових сил з демонстрантами. Приводом до масових демонстрацій у березні 2011 р. в Дераа стало жорстоке вбивство (після численних катувань) кількох підлітків, що їх затримали на початку місяця сили правопорядку — їх було звинувачено у нанесенні образливих антивладних написів на стінах [21]. Протести в Дераа об'єднали близько 100 000 учасників й не вщухали декілька тижнів, тож за

місяць— 25 квітня 2011 р. Домістабуло введено армійські підрозділи з бронетехнікою. Було введено електрику та телефон. На початку травня за допомогою сирійської армії протести в Дераа було придушено. Треба наголосити, що подібні варварські методи протидії громадянським протестам були типовими для режиму Асада, оскільки репресивний апарат правоохоронних органів та спеціальних служб формувалася протягом десятиліть правління спочатку Хафеза, а потім Башара Асадів. Наприкінці травня ситуація з арештами, тортурами і вбивствами підлітків повторилася й набула широкого розголосу. Фото і відео тіла закатованого тринадцятирічного підлітка на ім'я Хамза аль-Хатіб облетіло весь світ наприкінці травня 2011 р., викликавши хвилю обурення й додавши нової енергії протестам, які швидко поширювалися країною [30].

Зважаючи на те, що режим Б. аль-Асада з самого початку взяв курс на жорстке придушення будь-яких протестів, а розстріли силовиками мирних громадян під час масових акцій були звичайною практикою, опозиція досить швидко радикалізувалася. За оцінками ООН в період з березня 2011 р. до середини грудня від дій урядових військ загинули більше 5000 чоловік. Частина солдат зі складу урядової армії перейшла на бік протестувальників, утворивши спільно з ними т.зв. «Вільну сирійську армію». Активні дії Вільної сирійської армії почалися з грудня 2011 р. відразу в кількох регіонах країни, проте говорити про будь-яку координацію дій повстанців було б перебільшенням [23]. Крім того, до протестної активності активно долучалися різні радикальні угруповання, зокрема «Братимусульмани», які починаючи з середини 80-х рр. Використовували терористичні методи боротьби проти режиму Асада.

Новим етапом ескалації сирійської кризи стала операція збройних сил у м. Хомс. Протягом весни—літа 2011 р.

«Вільна сирійська армія» здійснила низку силових акцій проти військових та об'єктів військової інфраструктури, взявши під контроль кілька районів міста. Восени збройні зіткнення з урядовими силами загострилися, до міста було стягнуто бронетехніку та артилерію. 33 лютого почалися артобстріли міста, які тривали більше двох місяців – лише 12 квітня вступила в силу угода про припинення вогню. Урядовими військами було залучено більше 300 одиниць танків та артилерійських систем, місто було фактично зруйноване, а щонайменше 2000 людей загинули від обстрілів.

Навесні 2012 р., спеціальним посланником ООН і Ліги Арабських Держав, К. Аннаном було запропоновано поетапний план з врегулювання сирійської кризи. Він передбачав зокрема виведення військ і важкої техніки з міст, що повстали; щоденне двогодинне припинення вогню, за для доставки гуманітарної допомоги до постраждалих районів; звільнення сирійською владою усіх затриманих в ході повстання; забезпечення свободи пересування для журналістів тощо [19]. Запропонований колишнім генсеком ООН план врегулювання конфлікту отримавшироку міжнародну підтримку, однак так і не став дієвим інструментом припинення ескалації насамперед тому, що він не містив чітких часових рамок для виконання конкретних пунктів. Як наслідок, перемир'я постійно порушувалось обома сторонами, а після масових вбивств, які було здійснено урядовими збройними формуваннями, зокрема у м. Хула, опозиційні сили відмовилися виконувати умови перемир'я, заявивши про повернення до збройного опору режиму Б. аль-Асада. Відповідно, можна було констатувати фактичний провал плану К. Аннана.

2.2. Геополітичні наслідки впливу сирійського конфлікту на БС

У 2013 р. відбулися події, що зумовили принципово інший рівень ескалації конфлікту, а саме – застосування сирійськими урядовими військами хімічної зброї проти повстанців. Перше офіційне визнання Дамаском наявності

значних запасів хімічної зброї мало місце ще в 2012 р., проте уряд обіцяв ніколи не застосовувати її проти мирного населення. У відповідь 20 серпня 2012 року президент США Барак Обама заявив, що можливе застосування хімікатів під час бойових дій «буде означати перетин червоної лінії», після якої міжнародне співтовариство на чолі США буде змушене втрутитися в сирійський військовий конфлікт [32]. Проте вже 23 грудня того ж року режим Асада вперше звинуватили у хімічній атаці на м. Хомс. Наступна атака із застосуванням заріну, від якої загинули більше 20 людей, відбулася 19 березня 2013 р. в передмісті Алеппо. Наймасштабніша хімічна атака була здійснена в м. Гута 21 серпня 2013 р., кількість загиблих сягнула від 300 до 1700 мирних жителів, ООН почала міжнародне розслідування події, а Барак Обама звернувся до Конгресу за згодою на проведення авіаудару по Сирії [18].

Важливо наголосити, що позиція США щодо кризи у Сирії з самого початку була досить непевною, оскільки головними гравцями «на землі» були регіональні суперники Іран та Саудівська Аравія, які безпосередньо підтримували ворогуючі сторони фінансами, зброєю та живою силою, в той час як на рівні ООН режим Асада рідше підтримала РФ, блокуючи разом з Пекіном будь-які ініціативи врегулювання конфлікту, що передбачали усунення Асада від влади. Крім того навесні 2012 р. Кремль офіційно визнав, що здійснює поставки зброї режиму Асада, виправдовуючи це «законним» характером відносин між урядами обох держав [27].

Зважаючи на значну політичну та військову підтримку з боку Кремля, перспективи прямого американського втручання у сирійську кризу не мали чіткої перспективи, тож Б. Обама з одного боку усіляко намагався уникнути участі у черговому тривалому конфлікті на Близькому Сході, а з іншого став заручником власної ж обіцянки, що до застосування сили в разі «перетину червоної лінії» Асадом. На

цьому тлі Барак Обама швидко погодився на пропозицію РФ виступити в якості посередника в хімічному роззброєнні Сирії. План В. Путіна був акцептований Дамаском та передбачав передачу хімічної зброї під міжнародний контроль, із подальшою її ліквідацією.

Прийняття плану дозволяло американському президентові «зберегти обличчя» не збільшуючи військової присутності США у Сирії. Проте це жодним чином не впливало на конструктивне вирішення існуючого конфлікту, фактично поховавши будь-які надії на вплив США у процесі приборкання кривавого диктатора, підмінивши порожніми запевненнями та паперовою дипломатією.

У 2014 р. Сиріяєдналася до міжнародної конвенції щодо заборони хімічної зброї та вивезла під контролем експертів ОЗХЗ (Організації щодо заборони хімічної зброї) всі її задекларовані запаси зі своєї території.

Сирія розкрила свої арсенали хімічної зброї, а також місця її виробництва. Близько 1300 тонн отруйних речовин було вивезено та утилізовано на спеціальному кораблі у Середземному морі. У липні 2014 року ОЗХЗ повідомила про знищення останніх 100 тонн офіційно зареєстрованої хімічної зброї. В процесі ліквідації сирійської хімічної зброї взяли участь 30 держав [32].

Проте на цьому історія з хімічною зброєю у Сирії не закінчилася: в її застосуванні після 2014 р. неодноразово звинувачували ІДІЛ (терористична організація, яка сама себе називала Ісламською Державою Іраку і Леванту), а 4 квітня 2017 р. в м. Хан-Шейхун в провінції Ідліб відбулася масштабна хімічна атака, під час якої загинули щонайменше 80 людей, а постраждали більше 550. В подальшому, розслідування ООН і ОЗХЗ дійшло до висновку, що винними в атаці є війська Асада. Це в черговий раз довело брехливість та штучність будь-яких російсько-сирійських жестів деескалації. Відповіддю нового президента

СШАД. Трамп на хімічну атаку в Ідлібі став масований ракетний удар по сирійському аеродрому Шайрат, з якого за версією американської розвідки літали літаки, що здійснювали хімічну атаку [18]. Важко говорити про результативність американської ракетної атаки, оскільки рідкі тому з'явилися повідомлення про нову хімічну атаку в м. Дума, де за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у загиблих було виявлено ознаки ураження хімічною речовиною.

Реакцією західної коаліції стали удари по Сирії з боку США, Франції та Великої Британії, що відбулися в ніч на 14 квітня 2018 р. Підвгонь потрапили Дослідницький центр Дамаску (ймовірно пов'язаний з розробкою та виготовленням хімічної та біологічної зброї) та два склади з хімічною зброєю у Хомсі. Відповідно, зараз можна цілком впевнено сказати, що російська ініціатива щодо посередництва та сприяння хімічному роззброєнню Сирії була не більш ніж спектаклем для світової спільноти, яка жахалася подіям у Сирії, але зовсім не прагнула долучатися до них.

Оскільки сирійська опозиція першою своєю вимогою ставила усунення Башара аль-Асада, то декларативні дії Заходу щодо «хімічного роззброєння під контролем ООН» багатьма сирійцями було розцінено як зрада (що в певному сенсі було цілком справедливо). Як наслідок, протестувальники почали масово долучатися до радикального ісламістського угруповання ІДІЛ. Взагалі роль і місце ІДІЛ в сирійській кризі заслуговує окремої згадки, бо скориставшись загальною нестабільністю ситуації – війни «всіх-проти-всіх» – дане терористичне угруповання, що перед тим базувалося в Іраку, в 2013 р. долучилося до конфлікту в Сирії в якості «третьої сили» та протягом року взяло під контроль майже половину сирійської території.

Ісламська Держава Іраку і Леванту (ІДІЛ) уходить корінням в Афганську війну 1979–1989 рр., саме на останніх її етапах почав свою діяльність перший

лідер організації Аль-Халейла, відомий під псевдонімом – Абу Мусаб аль-Заркаві, сааме він заснував радикальне ісламістське угруповання, що пізніше перетворилося на ІДІЛ. Оскільки вторгнення США в Ірак у 2003 р. фактично знищило цю державу, залишивши більшу частину країни в хаосі, іноземні бойовики й екстремісти почали активно перебиратися до Іраку. Заркаві та його угруповання були серед них. Цікаво, що сирійський режим Б. Асада, намагаючись перешкодити США, усіляко сприяв терористам. У 2004 році Заркаві доєднався до Аль-Каїди, отримавши доступ до її ресурсів. Його група почала зватися Аль-Каїда в Іраку (АКІ) і стала основним угрупованням сунітських заколотників у країні [17]. Окрім протистояння американцям в Іраку, АКІ також знищувала шиїтські мечеті та поселення включно з мирними жителями. Крім того, гуртуючи навколо себе сунітське населення Іраку АКІ захоплювала й брала під контроль цілі регіони сунітів, загострюючи сунітсько-шиїтський громадянський конфлікт. Однак надмірна жорстокість врешті-решт відвернула від Аль-Каїди в Іраку навіть колишніх прибічників-сунітів, які створили озброєний рух «Пробудження» і виступили проти терору АКІ, що фактично стало вироком в умовах війни з шиїтами. Заркаві загинув у 2006 році внаслідок американського авіаудару, але головну роль в перемозі над Аль-Каїдою в Іраку зіграв саме рух «Пробудження».

До 2009 року майже всі бойовики АКІ загинули або перебували в ув'язненні, однак через недалекоглядну політику іракського уряду (зокрема дискримінації сунітів та надання привілеїв шиїтам) рівень невдоволення у суспільстві зростав і з 2010 р. почалося відродження АКІ, насамперед за рахунок поповнення новими adeptами. У тому ж році угруповання отримало нового лідера – Абу Бакра аль-Багдаді, іракця з релігійною освітою, який почав залучати до АКІ колишніх офіцерів армії Саддама Хусейна. У 2012–2013 рр. АКІ здійснює низку атак на іракські тюрми, звільнивши чимало

злочинців й терористів, які також поповнили ряди угруповання. У серпні 2011 року Багдаді відправляє свого заступника – Абу Мухаммада аль-Джулані, в Сирію, де останній створює в січні 2012 року нове відділення АКІ, що отримав назву Джабхат аль-Нусра [17].

У квітні 2013 р. АКІ втручається в громадянський конфлікт в сусідній Сирії, з цього моменту організація починає називати себе Ісламською державою Іраку і Леванту (ІДІЛ). Участь іракських бойовиків–ісламістів у Сирії викликала невдоволення керівництва Аль-Каїди і у лютому 2014 р. її лідер заявив, що ІДІЛ більше не має відношення до Аль-Каїди. Після цього угруповання оголосило себе Ісламською державою з штаб-квартирами у містах Ракка (Сирія) та Мосул (Ірак) [34]. Башар Асад, був не проти самостійної діяльності ІДІЛ у Сирії, зокрема тому, що ІДІЛ майже ніколи не боролася з режимом Асада: вона воювала насамперед з його опонентами. Почавши збройне придушення опору всередині країни, Асад прагнув максимально маргіналізувати опозицію (вважаючи, що Захід не буде втручатися, якщо його опонентами будуть терористи), тож на певному етапі він навіть заохочував ІДІЛ до поширення на території САР.

Проголошення 4 липня 2014 р. Абу Бакром Аль-Багдаді «халіфату», передбачало, що тепер ІДІЛ є державою – і не просто звичайною державою, а єдиною легітимною ісламською державою в світі.

Проте також це передбачало зобов'язання щодо здійснення державного управління на великій території Сирії та Іраку, а також її захисту. Відповідно ІДІЛ більше не мала можливості переховуватися серед цивільного населення, їй треба було брати участь в складних традиційних битвах, досить швидко це стало чималою проблемою.

Згідно сунітського права, щоб бути халіфом необхідно виконувати ряд законів: зокрема халіф має територію, де він може впроваджувати ісламські закони, але коли халіфат засновано головним об'язком халіфа є ведення війни для розширення

ліфату [17]. У Сирії ІДІЛ швидко окупувала величезні території, проводячи політику терору на захоплених землях. В умовах багатосторонньої громадянської війни не було єдиної сили, що могла б виступити проти Ісламської держави. Але спроба ІДІЛ вторгнутися і завоювати курдські території в Сирії, яка спершу була досить успішною (у жовтні 2014 р. ІДІЛ майже захопила Кобані, курдський опорний пункт на північному кордоні Сирії з Туреччиною), з рештою призвела до її поразки.

Курди кілька місяців тримали оборону і в січні 2015 р. з допомогою авіаударів з боку США і західної коаліції вони витіснили ІДІЛ з курдської території. Курдські загони звільнили свою територію, а потім продовжили атаки на землі терористів поза Сирійським Курдистаном (курди змогли дійти до території за 30 миль від головної бази ІДІЛ – м. Ракка) [17]. Подібна ситуація була і в Іраку, де бойовики ІДІЛ атакували територію іракського Курдистану та розпочали геноцид проти етнічної групи єзидів, однак пізніше курдські військові формування – пешмерга за участі військових США та іракської армії відкинули ІДІЛ, фактично звільнивши до 2017 р. територію Іраку від терористів Ісламської держави.

Якщо на перших етапах Б. Асад сподівався, що присутність терористів відверне втручання зовнішніх гравців у сирійський конфлікт, то цей розрахунок цілком провалився: оскільки нажахані злочинами ІДІЛ країни Заходу прагнули боротися з терористичним утворенням якомога далі від себе, відповідно ареною цього протистояння стала саме територія Сирії. Проти ІДІЛ виступили одночасно коаліція західних країн, Ліга арабських держав, Іран та інші країни.

Саме необхідністю боротьби проти ІДІЛ аргументувала наявність своєї військової присутності в Сирії Росія, яка у 2015 р. спочатку розмістила в САР на авіаційній базі Хмеймим свою авіаційну групу, а згодом посилила своє угруповання військово-морським компонентом, військами протиповітряної оборони, силами спеціальних операцій, саперами тощо.

Офіційно задекларованою метою перебування військ РФ на сирійській території була необхідність підвищення ефективності боротьби проти бойовиків ІДІЛ, фронту Ан-Нусра (сирійська Аль-Каїда) та інших терористичних організацій [26]. Однак на практиці ситуація була зовсім іншою: війська РФ неодноразово здійснювали ракетно-бомбові атаки по позиціях, що далеко за межами зони активності ІДІЛ, але дивним чином співпадали з розташуванням антиасадівської опозиції. Тож, реально головною ціллю Кремля була підтримка свого давнього союзника Б. Асада, щоб запобігти зміні його лояльного Москві режиму, яка стала можливою внаслідок численних поразок його армії (у 2015 році ситуація для урядових військ стала критичною – опозиція і західна коаліція тиснули Асада з одного боку, а ІДІЛ з іншого).

Крім того, РФ прагнула вийти з міжнародної ізоляції, зумовленої російською агресією проти України у 2014–2015 рр., тож одним з основних мотивів сирійської кампанії Кремля було прагнення створити умови «обміну Сирії на Україну», тобто запропонувати США і Заходу в цілому свої можливості і вплив в Сирії в обмін на визнання російських геополітичних інтересів в Україні. Також, активна участь в сирійській кризі допомагала Кремлю відволікти фокус уваги населення РФ від малоуспішної української кампанії та продемонструвати світові власні військові можливості [14].

Напередодні російської кампанії в САР, Москву таємно відвідав генерал Касем Сулеймані – голова іранського Корпусу вартових Ісламської революції – який цілком ймовірно вплинув на рішення про її швидкий початок [16]. Той факт, що Росія та Іран прийшли на допомогу Б. Асаду зумовив пролонгацію та поглиблення протистояння в державі, насамперед за рахунок збереження «збанкрутілого» диктаторського режиму та збільшення кількості залучених та зацікавлених сторін конфлікту. Як зазначає В. Швед «Росія вбачає у нинішньому сирійському режимі Б. Асада головний і чи не єдиний оплот своєї присутності в арабському світі, який дозволяє мати свій

центр впливу на регіон тавійсько-морську базу на середземноморському узбережжі Сирії у м. Тартус. Для Ірану сирійський режим Б. Асада представляє фактично центральну частину шийтської вісі («вісь спротиву») як знаряддя нав'язування свого впливу і гегемонії у масштабах усього Близького і Середнього Сходу» [33, с. 116].

2.3. Проблеми біженців з Близького Сходу

Міграційна криза чи криза біженців, яку пережила Європа, призвела до «секьютіризації» міграції, змусила розглядати проблему міграції головним чином в контексті безпеки. Тим часом, у міру ослаблення припливу біженців і мігрантів і закінчення гострої фази кризи, на перший план в країнах Євросоюзу виходять її соціально-економічні наслідки, сьогоденні і довгострокові.

За даними Агентства з надання сприяння в отриманні притулку Євросоюзу (АОС-ПУ), число претендентів в 2018 р досягло показників 2014 року і виявилось на 10% нижче, ніж в 2017 р Дані також демонструють зниження рівня задоволення клопотань (34% проти 40% в 2017 р), відкинуті були дві заяви з трьох. У 2018 році країни ЄС прийняли 634 700 чоловік, які шукають притулку. Сирія залишалася головним постачальником потенційних біженців, але і їх число знизилось на 25% в порівнянні з 2017 р Один з десяти кандидатів на притулок був сирійцем в 2018 році, тоді як в 2015-2016 - один з чотирьох. Афганці і іракці йдуть наступними у списку країн результату претендентів на статус біженця, але в 2018 р збільшилася кількість звернень і від громадян інших держав - Туреччини, Ірану, Венесуели, а також Грузії і Колумбії [35].

Комісія оголосила про нову програму розселення 50 тис. сирійців по країнах Європейського союзу, висловивши задоволення результатами дії домовленості ЄС з Туреччиною, укладеної в березні 2016 р Туреччина в цілому виконує свої зобов'язання, незважаючи на напруженість у відносинах з

Євросоюзом. З тих пір, як вона вступила в силу, міграційний потік на східно-середземноморському напрямку скоротився майже на 97%, відповідно до даних Комісії [36]. З іншого боку, статистика показує, що угода виявилася малоефективною по двох важливих напрямках: не були здійснені масові повернення з Греції в Туреччину (повернулися менше 2 тис., що намагалися проникнути до Європи нелегально), а також не вдалося створити легальний безпечний канал транспортування шукачів притулку - число переселених на законній основі з турецьких таборів в сторони ЄС не досягло 3 тис. І, нарешті, угода все ще може бути розірвана, якщо Туреччина вирішить все ж наполягати на обіцяній винагороді, крім фінансової. В цьому випадку Європу може очікувати ще одна криза біженців.

Соціологічні опитування свідчать, що в умовах зростання припливу біженців з Сирії жителі держав - членів Євросоюзу вважали, що присутність прибульців може позбавити їх робочих місць і посилити загрозу тероризму [37]. У Греції та Італії, наприклад, більшість респондентів заявили, що їх власні країни перетворюються в найгірші місця для проживання, якщо в них оселяться все більше і більше представників інших рас, етнічних груп і національностей. Більшість респондентів в Німеччині, Греції, Італії і Великобританії погодилися з твердженням, що приплив біженців збільшить ймовірність терористичних актів в їх країнах.

Ще сильніше, ніж ЄС, криза вразила Туреччину, так як більшість сирійців в турецьких містах змушені тулитися в трущобах, перебуваючи, таким чином, в ізоляції, що збільшує і раніше існуючий соціальний розрив між біженцями і місцевими жителями. Негативне ставлення до сирійців зростає в міру того, як розширюються цілі райони зі старими і тимчасовими житлами, а уряд змушений шукати можливості забезпечити біженцям робочі місця, інфраструктуру, транспорт, школи, безпеку та інші соціальні послуги.

Сирійцям як іммігрантам першого покоління в Європейському союзі в пошуках роботи доводиться долати безліч перешкод - погане знання мови приймаючої країни, труднощі у визнанні кваліфікації; національність, релігія і соціальний стан також виступають в якості бар'єрів на шляху до інтеграції в ринок праці, наприклад, в Греції та Італії. Критерії, які встановлюють приймаючі країни для отримання роботи мігрантами, також зменшують можливості працевлаштування. Наприклад, в Німеччині при наймі звертають увагу на «прагнення приїжджого слідувати місцевому способу життя», в Великобританії головна вимога - знання англійської мови.

За 2014-2018 рр. в Європі статус біженця отримали понад 2 млн осіб, і всі вони, по крайній мере, в найближчій або середньостроковій перспективі, не збираються повертатися додому. Більше половини з них - люди працездатного віку, які могли б бути інтегровані в ринки праці країн - членів Європейського союзу. Статистика показує, що «шок від напливу біженців» [38], який сколихнув європейські держави, сильно перебільшений, якщо співвіднести їх число з загальними показниками населення країн ЄС. Навіть в Швеції, яка прийняла найбільше біженців, їх чисельність склала 2% від населення країни. З цієї причини соціологи відзначають незначний вплив припливу біженців на рівень безробіття або заробітну плату в приймаючих країнах.

З іншого боку, склад біженців однорідний, молоді люди, що не володіють кваліфікацією, складають до третини всіх сирійців, які прибули в ЄС в 2014-2018 рр. У Німеччині молоді сирійці активно заявили про себе на ринках праці: близько 55% прибулих в 2014 р до 2016 р вже отримали роботу або шукали її [39]. Якщо врахувати, що біженці конкурують за робочі місця в основному з трудящими того ж віку і освіти, то тоді вплив сирійців в окремих секторах економіки на зайнятість молодих людей з низькою кваліфікацією виявляється значним. Немає сумніву, що цей фактор не сприяє поліпшенню ставлення до біженців серед населення приймаючих країн.

Відповідно до досліджень німецьких центрів IAB-BAMF-SOEP [40], низькокваліфіковані чоловіки і жінки у віці від 18 до 34 років складають 55% недавно прибулих в країну біженців працездатного віку (18-64 роки). Найбільша група біженців включає молодих низькокваліфікованих чоловіків у віці від 18 до 34 років, число яких досягає 30% від всіх щоприйшли в 2014-2018 рр. біженців. Статистика ОЕСР свідчить про аналогічну структуру зайнятості сирійських біженців і в інших європейських країнах [41]. Наприклад, в Швеції, низькокваліфіковані молоді люди налічують 26% від всіх сирійців, що недавно отримали статус біженця [42]. Таким чином, «шок від напливу біженців» відчуває в основному одна група населення європейських країн: в Швеції чисельність низькокваліфікованих молодих людей, які перебувають під міжнародним захистом в 2014-2017 рр., досягає 20% всіх зайнятих того ж віку, статі та освіти. Відповідні дані по Німеччині трохи нижче - 12% [43].

Високий рівень безробіття для молодих низькокваліфікованих робітників спостерігається по всіх країнах Європейського союзу: в 2017 р рівень безробіття в цій групі становив 18,9%, при тому, що відповідні показники працездатного населення в цілому (15-64 років) по всіх країнах були нижче - 7,8%. Навіть в Німеччині при рівні безробіття 3,8%, частка безробітних серед низькокваліфікованої молоді досягала 13,1%. Крім того, спостерігається очевидна гендерна сегментація на ринках праці серед низькокваліфікованих молодих людей. У переважно «чоловічих» галузях економіки - виробництві, будівництві, транспорті, на яких задіяно понад 70% чоловіків, налічується близько 50% низькокваліфікованих молодих чоловіків в Німеччині і близько 40% в Швеції. Якщо ж взяти до уваги сегментацію на ринках праці за показниками віку та досвіду роботи, то конкуренція за робочі місця серед низькокваліфікованих молодих людей, безсумнівно, підвищується в результаті напливу біженців. Таким чином, дана демографічна група зазнає значного тиску прибульців на національні ринки праці.

При цьому в самій важкій ситуації можуть виявитися «вчорашні» іммігранти, тобто ті, що прибули раніше, до міграційного кризи. Наприклад, в Швеції близько 20% працюючих молодих людей - іноземці, і їх кількість збільшувалася в останні роки, ще до міграційного кризи. Та ж ситуація спостерігається і в інших державах - членах ЄС, почасти й внаслідок мобільності трудящих всередині Євросоюзу. У довгостроковій перспективі виникає питання про частку низькокваліфікованих робочих місць в економіці. Великий відсоток іммігрантів в певних галузях призводить до того, що низькооплачувані робочі місця втрачають привабливість для корінного населення приймаючої країни і залишаються вакантними. В цьому випадку недавно прибули сирійські біженці могли б заповнити вакуум, що утворився і дозволити місцевим робочим перейти на більш високий рівень зайнятості. Однак багато низькокваліфікованих робочих місць в Європі знаходяться в зоні ризику через посилення конкуренції з країнами, що розвиваються, де традиційно оплата праці значно нижче, а також і через тривалу автоматизацію виробництва і технологічні зміни.

В останні роки чисельність низькокваліфікованих робочих місць щодо загальної зайнятості в ЄС істотно знизилася. Зокрема, ця ситуація характерна для виробництва - потенційно важливої сфери зайнятості молодих біженців. У той час як паралельно даної тенденції спостерігається швидше скорочення потреби, ніж пропозиції низькокваліфікованої робочої сили, статистика свідчить про зниження рівня зайнятості низькокваліфікованих робітників у всіх країнах Європейського союзу. Німеччина являє собою скоріше виняток із загальних правил, тоді як в Швеції рівень зайнятості низькокваліфікованих робітників знизився на 10% за останні 15 років, особливо серед молодих робітників.

Статистика зайнятості демонструє також більш високий рівень безробіття у сирійських біженців порівнянні з корінним населенням в Греції, Італії,

Великобританії. У Туреччині турки і сирійці конкурують за низькооплачувані роботи, і більшість біженців зайняті в тіньовій економіці. Щоб підвищити рівень легальної зайнятості та створити стабільні робочі місця для біженців, державним і приватним агентствам з найму робочої сили доводиться збирати дані про попередні місця їх роботи і кваліфікацію.

Незважаючи на всі перешкоди, існуючі зобов'язання урядів і допомогу з боку значної частини суспільства приймаючих країн, в тому числі, приватне спонсорство, сприяють поступовій реалізації планів розселення сирійців. Прикладом для європейських країн служить Канада, де за участю не тільки уряду, але і різних компаній і організацій благополучно розселилися 25 тис. біженців з перспективою інтеграції їх в канадське суспільство. Існує ризик, що сирійські біженці так і залишаться в категорії низькооплачуваних, малокваліфікованих робітників з невизначеними перспективами зайнятості. Якщо низько кваліфіковану роботу виконують переважно іноземці, то розрив між біженцями та місцевим населенням зростає, а разом з тим і неприязнь з обох сторін.

Німеччина, Австрія і Швеція вносять зміни в регулювання ринків праці і виконують зобов'язання щодо інтеграції біженців, в тому числі, організовують мовні курси і намагаються враховувати раніше придбану кваліфікацію біженців при працевлаштуванні. Інтеграційний закон 2016 року в Німеччині дозволив оптимізувати доступ біженців на ринок праці, участь в інтеграційних і мовних курсах, гарантувати проживання протягом декількох років. Натомість уряд вимагає певних зобов'язань з боку біженців - не ухиляється від вжитих державою заходів і проявити прагнення до інтеграції. В Італії ж сирійські біженці страждають від небажання уряду виконувати свої міжнародні зобов'язання, а також і незначної суспільної підтримки інтеграції, включаючи і фінансової. Незважаючи на деякі зусилля щодо забезпечення захисту біженців, система надання притулку в Італії вдосконалюється дуже повільно, що

відзначає, зокрема, неурядова організація «Лікарі без кордонів». Чим гірше країна справляється з припливом мігрантів, тим швидше росте негативне ставлення до них з боку населення.

У Великобританії спочатку політика по відношенню до сирійських біженців зводилася до надання гуманітарної допомоги. На початку 2014 року уряд оголосив про свій намір активніше сприяти сирійським біженцям і під тиском Палати громад і міжнародних організацій розробив спеціальну програму для сирійців, які перебували в найбільш вразливому становищі. Сприятлива обстановка для сирійців в Великобританії, як показав «Індекс інтеграції мігрантів MIPEX», привела деяких дослідників до висновку, що іммігранти отримують більше шансів інтегруватися в суспільство приймаючої країни, якщо політика уряду підкріплена позитивним або, принаймні, нейтральним ставленням населення. Соціологічні дослідження показують, що молоді мігранти зайняті в галузях, які в перспективі піддадуться автоматизації. Їм не пропонують пройти професійне навчання, і укладають тимчасові контракти, без гарантії продовження в разі технологічної перебудови. При цьому багато молодих біженці демонструють високу мотивацію продовжити освіту, наприклад, за даними IAM-BAMF-SOEP, в Німеччині майже 70% молодих сирійців прагнуть до отримання академічної або професійної освіти. Професійне навчання та підвищення кваліфікації, так само, як і відновлення придбаної раніше кваліфікації - важлива складова інтеграційних програм у багатьох країнах. Але все ж важливо розуміти, що придбання нових навичок і досвіду роботи вимагає багато часу. Ті ж завдання соціальної політики - профосвіта і підвищення кваліфікації - звернені і до інших не маючих відповідної кваліфікації мігрантів, а також і місцевої молоді.

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В КОНТЕКСТІ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Напрямки врегулювання збройних конфліктів на Близькому Сході

Необхідність налагодження міжнародного співробітництва обґрунтована і чисто економічними міркуваннями глобального порядку. Якби зміни не відбувалися в світовій політиці, Близький Схід і в довгостроковій перспективі буде зберігати своє важливе значення як основне джерело енергоресурсів. За прогнозами Міжнародного енергетичного агентства, попит на нафту має тенденцію до зростання, і частка в ньому Близького Сходу буде зберігатися високою навіть в разі підвищення обсягів видобутку сланцевої нафти в США. Так, за оцінками представника Банку Японії для міжнародного співробітництва, більш половина її імпорту нафти надходить з цього регіону, незважаючи на всі зусилля з диверсифікації поставок сировини.

У практичному плані необхідно вже зараз розпочати підготовку до постконфліктного періоду через вибудовування комплексних механізмів міжнародної координації на економічному напрямі. Це можна зробити шляхом наповнення прийнятих резолюцій Ради Безпеки ООН щодо врегулювання в Сирії, Ємені та Лівії «економічною вагою». Структура економічного стимулювання могла б включати спеціалізовані організації системи ООН, Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд, Азіатський банк інфраструктурних інвестицій та інші міжнародні фінансові інститути. Ряд експертів наголошує також на необхідності вбудовування в цю структуру приватних капіталів з регіону і світових ринків у міру того, як на частини територій, охоплених конфліктом, буде досягтися примирення. За оцінкою Абдалли Аль-Дардарі, капітал сирійських бізнесменів за кордоном становить не менше 100 млрд дол. США.

Важливою складовою частиною багатосторонніх зусиль, причому в довгостроковій перспективі, є надання гуманітарної допомоги, за рахунок якої сьогодні живе основна частина населення Ємену і значна частина Лівії. Потреби в гуманітарної допомоги тільки однієї Сирії, за підрахунками експертів, складають значну суму - 20 млрд дол. США.

При всьому усвідомленні того, що регіон переживає найбільшу гуманітарну катастрофу з часів Другої світової війни, міжнародне співтовариство поки виявляється нездатним виробити узгоджену лінію в цьому питанні. Його дії залишаються розрізненими і в значній мірі політизованими. Виділені на міжнародних донорських конференціях в Лондоні і Брюсселі гуманітарні фонди виглядають переконливо. Обіцянки, однак, часто залишаються на папері або не виконуються повністю, причому і з боку держав з високими доходами. Внесок, заявлений, наприклад, на лондонській конференції Саудівською Аравією на 2016 року в обсязі 200 млн дол. США, підтверджений тільки на суму 27 млн. Китай заявив пакет в 35 млн дол. США, реально виділивши до початку 2017 г. 3 млн дол. США.

Немає підстав вважати, що сторони будуть готові швидко змінити існуючу ситуацію. Немає сумнівів, що різноспрямованість їхніх інтересів залишатиметься важливим перешкодою для спільних дій. Разом з тим подальше руйнування регіональної системи міжнародних відносин і гуманітарна катастрофа в окремих країнах Близького Сходу здатні нанести потужний удар по інтересам усіх держав, що прагнуть до «повернення до нормальності»: до зниження рівня терористичних загроз, повернення біженців, до налагодження надійних економічних зв'язків, іншими словами - до багатоваріантного, але все ж прогнозованому майбутньому.

У такому контексті економічна складова конфліктного врегулювання і вибудовування системи регіональної безпеки можуть придбати більше значення як спонукальний імпульс до спільних дій. Реконструкція Близького Сходу,

особливо його конфліктних вогнищ в Сирії, Ємені, Іраку та Лівії, налагодження гідного життя людей можуть стати тією точкою збігу інтересів, тієї загальної ідеєю, навколо якої будуть будуватися колективні міжнародні зусилля. Саме рух світової спільноти до цієї мети і може створити нову реальність, в якій стабільність і процвітання будуть гарантовані всьому регіону.

3.2. Врегулювання сирійського конфлікту – важливий крок на шляху до регіональної стабільності

Спровокована подіями "арабської весни" та масштабним втручанням зовнішніх сил громадянська війна в САР помітно послабила цю державу та її збройні сили, дозволила радикальним ісламістським угрупованням кілька років контролювати значні території та природні ресурси (нафтогазові родовища та підприємства з їхньої переробки).

Завдяки підтримці сирійського уряду з боку Ірану та Росії, а також діям міжнародної антитерористичної коаліції на чолі зі США найбільше терористичне угруповання "Ісламська держава" здебільшого розгромлено, більша частина території країни контролюється урядовими військами, лояльними їм місцевими ополченнями та союзними групами. Протеговорити про швидке припинення військового протистояння та перехід до мирної фази сирійського конфлікту поки що передчасно. На підконтрольних Дамаску територіях проживає лише третина (7-8 млн. чоловік) від його довоєнного населення. Їхнє соціально-економічне становище залишається дуже складним. Пандемія коронавірусу і зниження цін на нафту посилили проблеми фінансово-економічного характеру. Фінансова допомога з боку Ірану помітно скоротилася, загострилися протиріччя між різними угрупованнями серед Асада. Поки що він намагається обережно збалансувати інтереси свого численного клану

та зовнішніх союзників, які надають їм допомогу, але ніхто не знає, як розгортатимуться події далі [26].

Туреччина контролює значні території на півночі країни, де проживають понад 4 млн. сирійців. Курдські полченці та арабські племена Заєвфратя контролюють північний схід країни, де також проживають до 4 млн. сирійців. Загалом на непідконтрольних Дамаску територіях країни залишається 7–8 млн. людей. У статусі біженців у суміжних країнах (Туреччині, Лівані, Іраку, Йорданії та ін.) виявилось також приблизно 7 млн сирійців, до 800 тис. сирійських громадян за роки війни прийняла країна ЄС.

Події в Сирії показали, що військовими засобами можна позбавити країну угруповань іноземних "джихадистів", але неможливо погасити внутрішньосирійський конфлікт - громадянську війну [27]. Потрібне політичне рішення, причому лише у широкому форматі Женевського процесу, який може бути підмінений "форматом Астани", попри корисність останнього. Основним міжнародно-правовим документом врегулювання сирійської кризи залишається Резолюція 2254, ухвалена Радою Безпеки ООН 18 грудня 2015 р. [28].

Головними завданнями тактичного плану залишаються припинення вогню та бойових дій на лінії зіткнення військ у провінціях Ідліб та Алеппо, ізоляція терористичних угруповань, їх роззброєння. Паралельно вирішуватиме і стратегічне завдання – відновлення роботи Конституційного комітету з Сирії в Женеві. Залучення до врегулювання сирійського конфлікту якомога ширшого спектру етноконфесійних та політичних сил країни, включаючи курдські делегації та представників біженців, могло б позитивно позначитися на подальшій нормалізації ситуації в Сирії та консолідації всіх внутрішніх сил та угруповань, зацікавлених у припиненні збройного конфлікту. В умовах зниження загрози САР з боку великих терористичних угруповань було

виправданим скоротити іноземну військову присутність у країні, що сприятиме подоланню розколотості сирійського суспільства [29]. Інакше є можливість відновлення збройного конфлікту в САР з активною участю зовнішніх сил та їх місцевих сателітів або фіксації на тривалий час розпаду Сирії на анклавів, що виникли де-факто.

ВИСНОВКИ

Розглянуто геополітичний контекст початку, розвитку та перспектив сирійської кризи з метою виявлення причин її початку, основних етапів розвитку і визначення можливих перспектив. За допомогою загальнонаукових методів аналізу та синтезу, а також моделювання показано Сирія стала одним з ключових вузлів протиріч між головними претендентами на вплив у регіоні в цілому та Сирії зокрема – Іраном та Саудівською Аравією. Встановлено, що після здобуття незалежності у другій половині ХХ ст. єдність держави забезпечувалася переважно за рахунок диктаторських режимів, які десятиліттями перебували при владі, проте на тлі початку Арабської весни тоталітарна модель розвитку країни дала тріщину, оскільки по-перше, актуалізувалися всі проблеми сирійського суспільства, що існували в латентному стані, а по-друге, численні заворушення та повстання значно посилили можливості зовнішніх впливів на Сирійську Арабську Республіку.

Значення Ірану в регіоні зростає. Безсумнівно, ситуація на Близькому Сході є складною та виходить небезпечною, тут ведуться складні ігри та йде посилена боротьба за лідерство. Іран як велика та сильна держава не поступиться своєму впливу та лідерству, яке підсилюється історичними, культурними, релігійними та іншими чинниками.

Керуючись принципом невтручання, Пекін при цьому приділяє зростаючу увагу зміцненню своєї безпеки і нарощування військової присутності в арабських країнах. Стратегія невтручання не перешкоджає йому залишатися найактивнішим учасником операцій ООН з підтримання миру (ОПМ) з числа постійних членів РБ ООН. Пекін має намір нарощувати присутність на Близькому Сході, де він зазнав істотних фінансових втрат в ході «арабської весни» і все ще триваючого сирійського конфлікту. На порядку денному головне план Китаю - проголошена Сі Цзіньпіном в 2013 р ініціатива «Один

пояс - один шлях», що включає шість коридорів, один з яких повинен пройти через Близький Схід і Північну Африку. План включає створення уздовж нових коридорів лабіринту з терміналів зрідженого природного газу (СПГ), трубопроводів нафтопроводів, електромереж, електростанцій і т.д. А значить, потреба Китаю в ресурсах ще більше зросте, і боротьба за ресурси не ослабне. Для офіційного Пекіна припинення бойових дій в Сирії, створення зон деескалації та в цілому рішення «сирійського питання» надзвичайно важливо з причин як економічного, так і політичного характеру.

Сучасна Сирія перетворилася на замкнуте коло геополітичних протиріч, оскільки основні актори протистояння мають принципово різні цілі, подекуди це стосується навіть сьогоденних союзників. Росія та Іран воюють на боці урядової армії з метою повернути контроль Б. Асада над територією країни, в такому разі Іран на противагу Саудівській Аравії суттєво посилить свої позиції на Близькому Сході, побудувавши «шиїтський вівсі з Іраком», РФ отримає важливу «опорну базу» в регіоні (за аналогією до американо-саудівського союзу) та вплив на нафтові потоки. Разом з тим до відновлення контролю Асада щедалеко, оскільки опозиційні війська, підтримані Саудівською Аравією, Катаром, Туреччиною та іншими сунітськими державами утримують низку стратегічно важливих районів.

Водночас північний схід Сирії контролюють курдські сили, які підтримують США, саме курди зробили найбільший внесок у справу знищення ІДІЛ, взявши під свій контроль низку звільнених територій. Метою курдів є утворення власної держави чи принаймні автономії на території Сирії, Іраку та Туреччини. Саме підтримка курдів є головним каменем спотикання у відносинах США та Туреччини, яка розглядає курдів як терористів і реалізує проти них військові операції вздовж сирійсько-турецького кордону, з метою утворення «буферу безпеки».

Ще одним актором сирійської кризи є Ізраїль, для якого неприйнятною перспективою встановлення іранського домінування в Сирії та регіоні, тож Ізраїль регулярно наносить ракетно-бомбові удари по об'єктах іранської військової інфраструктури. Незважаючи на суттєве ослаблення позицій та територіальні втрати, ІДІЛ все ще залишається дієвою силою у сирійському конфлікті, її мета залишається незмінною – побудова ісламського Халіфату, а протистояння з курдами і США робить роль ІДІЛ вигідною для Туреччини, Ірану та Росії.

Зважаючи на військовий та фінансовий потенціал сторін протистояння, а також на принципову відмінність (часто навіть протилежність) їх цілей, навіряд чи конфлікт в Сирії прямує до швидкого вирішення. Потенційне усунення фактору Б. Асада, якого союзники позиціонують як «легітимного правителя Сирії», могло б відкрити варіант розподілу сирійської території на погоджені сфери впливу окремих угруповань, що дозволило б принаймні суттєво знизити рівень військової напруги, але масштабна підтримка з боку Росії та Ірану унеможливила подібний сценарій. Продовження сирійської кризи несе низку загроз для глобальної безпеки, оскільки залишається небезпека ескалації конфлікту та прямого зіткнення між силами великих геополітичних гравців (на кшталт РФ і США, Ірану і Ізраїлю тощо), що може спровокувати глобальний конфлікт. Вже сьогодні зрозуміло, що протилежність цілей провідних акторів конфлікту робить неможливим політичне врегулювання, принаймні у недалекому майбутньому.

Врегулювання кризи біженців вимагає від приймаючих країн рішення дуже складної проблеми - забезпечення зайнятості біженців при мінімальних негативних наслідках для корінного населення. Соціальна інтеграція сирійців передбачає їх працевлаштування в формальному секторі економіки, інакше вони не можуть розраховувати на гідні заробітки і соціальне забезпечення. У той же час вихід біженців в ринки праці приймаючих країн може сприяти

зростанню безробіття і скорочення доходів місцевого населення, що, без сумніву, посилює негативне ставлення до мігрантів. При розробці програм інтеграції доводиться мати на увазі дані конфліктуючі цілі з урахуванням соціально-економічних і демографічних показників на регіональному і місцевому, муніципальному рівнях. Сирійські біженці відчують труднощі соціального та економічного характеру, які посилюють один одного. Деякі дослідники вважають, що врегулювання кризи біженців залежить, перш за все, від досягнення соціальної гармонії в приймаючих країнах. У той же час одним з головних критеріїв соціальної інтеграції вважається успішне включення мігрантів в ринки праці, що робить необхідним урахування можливостей економічної інтеграції при складанні соціальних програм для біженців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Антонюк Ю. Зростання впливу країн Перської затоки на міжнародні відносини на близькому сході та їх вплив на Арабську весну/ Шевченківська весна. 2013. С. 12-13.
2. Безвершенко А. С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння // Міжнародні відносини Серія «Політичні науки». 2016. №. 11. С.46-56.
3. Битва титанів: що значить протистояння Ірану з Саудівською Аравією. URL: <https://hromadsNe.ua/posts/shcho-znachyt-protystoiannia-iranu-z-sauidivsNoiu-Araviieiui>.
4. Вонсович О. С. Перспективи врегулювання конфлікту в Сирії у контексті загострення російсько-американських відносин // Грані. 2016. № 138. С. 66-71.
5. Голуб В. Роль Ірану у врегулюванні сирійського конфлікту // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Міжнародні відносини». 2013. №3. С. 182-191.
6. Денисенко А. Політика Сполучених Штатів Америки щодо військово-політичного конфлікту у Сирії // Емінак. 2015. №. 4. С. 104-110.
7. Дервиш, А. Причина восстания в Сирии – жадность чиновников. URL: <https://www.segodnya.ua/interview/doNtor-dervish-prichina-vocctanija-v-cirii-%E2%80%94-zhadnoct-chinovniNov.htm>.
8. Ильминская М.Ф. Регион Персидского залива как зона жизненно важных интересов Китая // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. 2015. № 1. С. 152—161.
9. Исаев, Л.М., Шишкина А.Р. Сирия и Йемен: Неоконченные революции. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 264 с.

10. Кадім А. Нормалізація турецько-сирійських відносин на зламі ХХ-ХХІ ст. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2016. №. 126. С. 24-34.
11. Кизюков С. Курдская проблема во внешней политике Турции // Космополис. 2007. № 2. С. 18-23.
12. Косач Г. Г. Эволюция внешней политики Саудовской Аравии после «Арабской весны» // Вестник Нижегородского университета им. НИ Лобачевского. 2015. №. 3. С. 134-142.
13. Костюченко, Е. Сирийский доклад. Недержание власти. URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2012/02/10/48193-siriysNiy-doNlad-nederzhanie-vlasti>.
14. Кот Р. Особливості позиції Ізраїлю щодо громадянської війни в Сирії // Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива: збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. 2013. № 3. С. 15-18.
15. Кравчук О. А. Сирійсько-турецькі відносини у контексті системи близькосхідних міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2017. №.128. С. 28-39.
16. Кулаков А. А. Сутність переговорного процесу в контексті сирійського питання // Проблеми міжнародних відносин. 2013. №6. С. 112.
17. Купрейчук В. Ю. Вплив сирійського конфлікту на політичні процеси близькосхідного регіону // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. №124. С.78-82.
18. Магеррамова Ю. А. Засоби досягнення КСА та ІРІ регіонального лідерства // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №7. С.112-114.
19. Мазур О. А. Перспективы решения курдского вопроса в Сирии // Вестник Забайкальского государственного университета. 2016. №4. С.35-42.

20. Мамедова Н.М. Иран во втором десятилетии XXI века: вызовы и перспективы / Н.М. Мамедова. – Москва: Институт востоковедения РАН, 2016. – 364 с.
21. Мамедова Н.М. Исламская революция в Иране. Прошлое, настоящее, будущее / Н.М. Мамедова. – Москва: Институт востоковедения РАН, 1999. – 213 с.
22. Никулина Я. С., Сейфиева Е. Н. Причины и перспективы развития конфликта в Сирии // Дискурс-Пи. 2016. №1. С.55-64.
23. Новосколькоц Г. Тероризм як глобальна проблема сучасності // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія. 2016. №. 2. С. 43-52.
24. ООН: обе стороны конфликта совершали военные преступления // <http://top.rbc.ru/politics/18/02/2013/845671.shtml>
25. Пир–Будагова, ЭП., 2015. История Сирии. XX век, Институт востоковедения РАН, М.: ИВ РАН, 392 с.
26. Путин: в ходе ударов России в Сирии мирные жители не погибли. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/10/151001_putin_syria_strikes_casualties.
27. Ради Турции НАТО посылает в Средиземноморье корабли и военные самолеты // <http://www.hurriyet.com.tr/nato-akdenize-ucak-ve-savagimleri-gonderiyor-40021595>
28. Резолюция № 2118. // <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/489/25/PDF/N1348925.pdf?OpenElement>
29. Резолюция № 2139 // <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/243/41/PDF/N1424341.pdf?OpenElement>
30. Ржевська Н. Ф. Оновлена стратегія США: реалії та очікування // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №6. С.156-160.

31. Рябков: Россия поставляет оружие в Сирию на законных основаниях, а ЕС совершает ошибку. URL: [https:// www.interfax.ru/world/309183](https://www.interfax.ru/world/309183).

32. Сирийский конфликт как арена противоборства Исламской Республики Иран и Королевства Саудовская Аравия. URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/340/sirijsNij-NonfliNt-NaN-arena-protivoborstva-islamsNoj-respubliNi-iran-i-Norolevstva-saudovsNaya-araviya-8096>.

33. Соперничество КНР и США на арабском перекрестке // Мировая политика и ресурсы. 14 февраля, 2012. URL: <http://www.wpr.ru/archives/2634>

34. Федуненко Е. Соотношение суннитов и шиитов в мире [Электронный ресурс] / Е. Федуненко. – 2016. – Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/2889657>

35. Хімічні атаки у Сирії – хроніка. URL: <https://www.dw.com/uN/%D1%85%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B8>.

36. Цатурян С. «Шелковый путь»: Китай пробирается в Евросоюз через турецкий Хатай // REGNUM. Информационное агентство. 25 марта 2017. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2169563.html>

37. Швед, ВО., «Арабська весна» У контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході. // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал, Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», № 1, 2016. с.109–122.

38. Шуклинов, П., Эрман, Г. Исламское государство. URL: <http://project.liga.net/projects/igil/>.

39. Amiri R. E. Foreign Policy of Iran after Islamic Revolution / R. E. Amiri // Journal of Politics and Law. – 2010. – №3 (2). – P.199 -206.

40. Barslund M., Di Salvo M., Laurensyeva N. Op. cit. P. 2.

41. Barslund M., Di Salvo M., Laurensyeva N. Op.cit. P. 6.

42. Barslund M., Di Salvo M., Laurentsyeva N. The impact of refugees on the labour market: a big splash in a small pond? CEPS Working Document, №2018/07, October 2018. P. 3.

43. Bassam, L., Perry, T. How Iranian general plotted out Syrian assault in Moscow. URL: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-soleimani-insigh/how-iranian-general-plotted-out-syrian-assault-in-moscow-idUSKCN0S02BV20151006>.

44. Beauchamp Z. ISIS, a history: how the world's worst terror group came to be. URL: <https://www.vox.com/2015/11/19/9760284/isis-history>

45. Borjas G. J., Monras J. «The labour market consequences of refugee supply shocks», *Economic Policy*, №32(91), 2017. П. 361-413.

46. Bulletin Quotidien Europe, №11856, 07.09.17.

47. China to support Infrastructure Development in Arab States. Xinhua, 22 September, 2011. URL: <http://www.accessmylibrary.com/article-1GI-267700391/china-support-infrastructure-development.html>

48. Chu Daye. China becomes world's largest oil importer. Global Times. 06.02.2018. URL: <http://www.globaltimes.cn/content/1088490.shtml>

49. Daraa: The spark that lit the Syrian flame. URL: <https://edition.cnn.com/2012/03/01/world/mideast/syria-crisis-beginnings/index.html>.

50. EASOEU+ asylum trends2018 overview URL: <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/EASO-2018-EU-Asylum-Trends-Overview.pdf>.

51. Institute for Employment Research (IAB) of the German Federal Employment Agency (BA) Research Centre on Migration, Integration, and Asylum of the Federal Office for Migration and Refugees (BAMF-FZ).

52. Iran and Syria. URL: <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria>.

53. Konle-Seidl, R. «Integration of refugees in Germany, Austria, and Sweden», study for the European Parliament's Committee on Employment and Social Affairs, 2018.

54. Mac Farquhar, N. Questions Linger Over Russia's Endgame in Syria, UNraine and Europe. URL: <https://www.nytimes.com/2016/02/24/world/europe/russia-endgame-syria-unraine-europe.html>.

55. Migrants' Integration Policy Index (MIPEX) URL: <http://www.mipex.eu/key-findings>.

56. OECD, International Migration Outlook 2018, OECD Publishing, Paris, 2018. URL: https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2018-en.

57. Özalp O.N. Where is the Middle East? The Definition and Classification Problem of the Middle East as a Regional Subsystem in International Relations / O.N. Özalp // Turkish Journal of Politics. – 2011. – № 2 (2). – P.5-21.

58. Pew Research Center, July, 2016, «Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs».

59. Rudolf M. China's New Era of Diplomacy: Engaging in Syria // The Diplomat. 25 January 2016. URL: <https://thediplomat.com/2016/01/chinas-new-era-of-diplomacy-engaging-in-syria/>

60. Shadid, A. Syria Escalates Crackdown as Tanks Go to Restive City. URL: https://www.nytimes.com/2011/04/26/world/middleeast/26syria.html?_r=1&hp.

61. Torture of boy reinvigorates Syria's protest movement. URL: https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/torture-of-boy-reinvigorates-syrias-protest-movement/2011/05/29/AGPwIREH_story.html?noredirect=on&utm_term=.5ef17f275059.

62. U.S., Britain and France Strike Syria Over Suspected Chemical Weapons Attack. URL: <https://www.nytimes.com/2018/04/13/world/middleeast/trump-strikes-syria-attack.html>.

63. Why China Wants in Syria's Reconstruction Program. Middle East. 16.03.2017. URL: <https://sputniknews.com/middleeast/20173161051647897-china-syria>

64. Xinhua Insight: A bright, clear dawn for China's Middle East policy. Xinhua, 25.01.2016. URL: <http://news.xinhuanet.com/english/2016-01/25c>

65. Xinhui Jiang From Nonintervention to What? Analyzing the Change in China's Middle East Policy. Middle East-Asia Project (MAP). July 15, 2015. URL: <http://www.mei.edu/contents/map/nonintervention-what-analyzing-change-china-middle-east-policy>